

University of Groningen

De inrichting van de onderbouw

Korpershoek, H.; Naaijer, H.M.; Bosker, R.J.

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2016

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Korpershoek, H., Naaijer, H. M., & Bosker, R. J. (2016). *De inrichting van de onderbouw: Onderzoek naar de motieven en de beweegredenen van vo-scholen naar soort brugklas*. GION onderzoek/onderwijs.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

De inrichting van de onderbouw

Onderzoek naar de motieven en de beweegredenen
van vo-scholen naar soort brugklas

H. Korpershoek

H. M. Naayer

R. J. Bosker

De inrichting van de onderbouw

Onderzoek naar de motieven en de beweegredenen van vo-scholen naar soort
brugklas

H. Korpershoek, H. M. Naayer en R. J. Bosker

GION Onderwijs/Onderzoek

ISBN: 978-90-367-9387-2

© November 2016. GION Onderwijs/Onderzoek

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de directeur van het instituut.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, foto print, microfilm or any other means without written permission of the director of the institute.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	3
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding en onderzoeksvragen	6
1.2 Dataverzameling	7
1.3 Opbouw van het rapport	8
2 De resultaten van het onderzoek	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Algehele inrichting van de onderbouw	9
2.2.1 Inrichting onderbouw	9
2.2.2 Samenvatting	12
2.3 Beleidskeuzes t.a.v. homogene/heterogene brugklassen	13
2.3.1 Keuze voor het type inrichting	13
2.3.2 Beweegredenen en verklaringen voor de gekozen inrichting	16
2.3.3 Vaststaande of flexibele inrichting	22
2.3.4 Samenvatting	24
2.4 Belemmerende en bevorderende factoren	25
2.4.1 Tevredenheid met huidige inrichting	26
2.4.2 Ervaring met andere inrichting	30
2.4.3 Belemmerende en bevorderende factoren voor andere inrichting	32
2.4.4 Samenvatting	35
2.5 Mobiliteit van leerlingen	36
2.5.1 Overgangsnormen	36
2.5.2 Mobiliteitsmogelijkheden en het voorkomen van te vroege selectie	37
2.5.3 Onderwijs in heterogene klassen	40
2.5.4 Samenvatting	41
2.6 Betrokken personen	42
2.6.1 Betrokken personen	42
2.6.2 Samenvatting	42

3	Conclusies en beperkingen van het onderzoek	43
3.1	Algemene conclusies	43
3.2	Beperkingen van het onderzoek	44
	Geraadpleegde bronnen	46
	Bijlage 1A Wervingsprocedure	47
	Bijlage 1B Wervingsbrief	49
	Bijlage 1C Wervings e-mail	50
	Bijlage 2 Kenmerken van participerende scholen	52
	Bijlage 3 Beweegredenen per type scholen	54
	Bijlage 4 Vragenlijst	56

Managementsamenvatting

Het doel van het onderhavige praktijkgericht onderzoek was om een kwalitatief beeld te krijgen van het (school)proces rond de inrichting van de onderbouw van het voortgezet onderwijs (vo). Deze rapportage betreft het eerste deelonderzoek, waarin een online vragenlijst is uitgezet bij de onderbouwcoördinatoren van alle scholen voor vo in Nederland die meer dan één onderwijsniveau aanbieden. We vatten hier de belangrijkste bevindingen per kernthema samen.

(A) De algehele inrichting van de onderbouw en betrokken personen

Voor het onderzoek zijn alle scholengemeenschappen in Nederland benaderd die meerdere niveaus aanbieden. Van de 97 responderende scholen (een respons van 21%) bieden de meeste scholen (52%) een combinatie van parallelle homogene en heterogene klassen aan in de onderbouw. Er wordt op deze scholen bijvoorbeeld gewerkt met dakpanklassen (bv. havo/vwo), maar er is ook een homogene vwo klas en/of een homogene klas voor het laagste niveau. Bij (tenminste) 80% van de scholen is sprake van één of meer dakpan- en/of brede brugklassen, terwijl bij 20% enkel homogene klassen worden aangeboden.

De meest genoemde betrokkenen bij de keuze voor de inrichting van de onderbouw zijn directieleden (97%), docenten (75%), medezeggenschapsraden van ouders en leerlingen (72%) en bouwcoördinatoren (57%). In mindere mate geldt dit voor het schoolbestuur (29%), de decaan (21%) en roosteraars (13%).

(B) De beleidskeuzes ten aanzien van homogene/heterogene brugklassen

De belangrijkste reden van scholen om alleen met homogene klassen te werken is dat zij op deze manier het onderwijs direct op het juiste niveau kunnen geven. De belangrijkste redenen van scholen om met heterogene klassen te werken zijn in de eerste plaats het willen uitstellen van de keuze en/of latere determinatie van het best passende niveau, en in de tweede plaats het bieden van kansen, optimale doorstroommogelijkheden en het feit dat leerlingen van verschillende niveaus elkaar kunnen stimuleren. De belangrijkste reden om met een combinatie van parallelle homogene en heterogene klassen te werken is dat voor sommige leerlingen het best passende niveau nog niet duidelijk is, maar voor anderen wel, en dat scholen de leerlingen kansen willen bieden om door te groeien.

De homogene klassen worden doorgaans aangeboden voor de laagste en hoogste niveaus en/of voor tweetalig onderwijs, met als reden deze groepen beter te kunnen bedienen. In aanvulling hierop blijken voor het parallel aanbieden van homogene en heterogene klassen ook de

leerlingaantallen, klassengrootte en financiën een rol te spelen, als ook de wens om zo goed mogelijk aan te sluiten op de basisschooladviezen.

De beweegredenen van scholen om de onderbouw op een bepaalde manier in te richten zijn in kaart gebracht aan de hand van een lijst met onderwijsinhoudelijke overwegingen (bv. ideologie van de school), organisatorische en/of financiële overwegingen (bv. maximum aantal leerlingen per klas), overwegingen ingegeven door externe factoren (bv. afspraken met scholen in de regio). Maar liefst 80% van de scholen geeft aan dat de keuze past bij de pedagogisch-didactische visie (de uitgangspunten en de gekozen aanpak) van de school. Daarnaast heeft 42% de keuze gemaakt door ideologie en/of de opvatting van de school om leerlingen van verschillende niveaus juist wel of juist niet bij elkaar in de klas te plaatsen. De keuze voor een specifieke inrichting van de onderbouw is doorgaans gebaseerd op een breed scala aan overwegingen.

Scholen met 1-jarige heterogene klassen zijn vergeleken met scholen met 2-jarige heterogene klassen. De overwegingen om te kiezen voor 1-jarige of 2-jarige heterogene klassen lopen zeer uiteen. Aan de ene kant noemen scholen met 1-jarige heterogene klassen dat na één jaar doorgaans wel duidelijk is welk niveau een leerling aankan, aan de andere kant noemen scholen met 2-jarige heterogene klassen juist dat een verlengde brugperiode (meer) ontwikkelkansen en doorstroommogelijkheden biedt en er daarom pas later determinatie plaatsvindt. Net als bij de voorgaande onderwerpen lopen de overwegingen van scholen om te kiezen voor een specifieke inrichting van de onderbouw uiteen, maar leggen beide typen scholen de nadruk op de ‘best passende’ inrichting van de onderbouw voor hun leerlingen.

(C) Belemmerende en bevorderende factoren

In totaal geeft 76% van de scholen aan dat zij geen belemmeringen ondervinden om de onderbouw anders in te richten. De vaakst genoemde belemmeringen zijn de leerlingaantallen en/of zijn organisatorisch/financieel van aard (door 13% van de scholen genoemd). De gewijzigde berekening van het onderbouwendement door de Inspectie van het Onderwijs heeft bij 12% van de scholen geleid tot aanpassingen in de inrichting van de onderbouw, maar de precieze aanpassingen lopen uiteen. Of bepaalde factoren in de wet- en regelgeving positief hebben bijgedragen aan de opzet van het huidige inrichting van de onderbouw is door bijna de helft van de scholen niet beantwoord of door de scholen met ‘nee’ beantwoord. Enkele scholen noemen dat ze twijfelgevallen nu betere kansen kunnen bieden (vanwege de gewijzigde berekening van het onderbouwendement), maar er zijn ook enkele negatieve bijdragen genoemd (bv. strategisch gedrag). Verschillende scholen merken dat bepaalde soorten inrichting van de onderbouw, en dan met name het behoud van heterogene klassen, door de overheid worden gestimuleerd.

(D) Mobiliteit van leerlingen

Leerlingen die boven verwachting presteren kunnen opstromen naar een hoger niveau en/of diploma's stapelen. Leerlingen die beneden verwachting presteren kunnen afstromen naar een lager niveau en/of een jaar blijven zitten. Vrijwel alle scholen gebruiken alternatieve manieren om mobiliteit te stimuleren en te vroege selectie te voorkomen, zoals het bieden van extra ondersteuning of uitdaging binnen de reguliere lessen (79%) of buiten de reguliere lessen (68%), doorlopende leerlijnen van onderbouw naar bovenbouw (72%) en innovatieve vormgeving van het onderwijs (bv. door inzet ICT; 58%). Op 48% van de scholen is het mogelijk om vakken op een hoger niveau te volgen en 14% van de scholen biedt verkort vwo aan (in vijf jaar). Enkele scholen willen gaan experimenteren met het aanbieden van vakken op een lager niveau. Uit de antwoorden blijkt verder dat meerdere scholen een divers aanbod van extra vakken, talentprogramma's en externe modules aanbieden, maar ook aanvullende ondersteuningsmaatregelen (zoals bijles en studiebegeleiding). Op de vraag waarom voor deze alternatieve manieren is gekozen kwamen duidelijk twee kernbegrippen naar voren: kansen bieden en maatwerk.

Samenvattend kunnen we stellen dat de huidige inrichting van de onderbouw van scholengemeenschappen sterk varieert en dat ook de beweegredenen en motieven om de onderbouw op een bepaalde manier in te richten uiteenlopen. De keuze om de onderbouw op een bepaalde manier in te richten (met alleen homogene klassen, met alleen heterogene klassen of met een combinatie van beide) wordt gebaseerd op de pedagogisch-didactische visie van de scholen, en de daarmee samenhangende ideologie om (een deel van de) leerlingen juist wel of niet heterogeen te groeperen. Kansen bieden aan leerlingen staat voor de scholen centraal, zij het door direct op het best passende niveau onderwijs aan te bieden, of juist door determinatie één of twee jaar uit te stellen. Er bestaan uiteenlopende opvattingen over welk soort inrichting van de onderbouw zou moeten volgen uit dit streven om de beste kansen te bieden. De scholen streven naar dezelfde doelen, maar kiezen voor een verschillende aanpak.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en onderzoeksvragen

Staatssecretaris Dekker (Kamerbrief 29 februari 2016) heeft geconstateerd dat een landelijk beeld van de inrichting van de onderbouw van het voortgezet onderwijs (vo) ontbreekt. Gedoeld wordt op de feitelijke organisatie op schoolniveau van de onderbouw in verschillende typen (brug)klassen, dat wil zeggen van de eerste twee (bij vmbo) of drie (bij havo/vwo) leerjaren in het vo. Het doel van het onderhavige praktijkgerichte onderzoek was om een kwalitatief beeld te krijgen van het (school)proces rond de inrichting van de onderbouw van het vo. De onderzoeksvragen (Ministerie van OCW, 2016) luiden:

1. *Met wat voor brugklassen wordt op een ‘gemiddelde school’ de onderbouw ingericht?*
2. *Wat zijn motieven, beweegredenen en verklaringen van vo-scholen om homogene en/of heterogene brugklassen (waaronder dakpanbrugklassen) samen te stellen?*
3. *Welke beleidskeuzes en afwegingen maken vo-scholen bij het formeren van brugklassen?*
4. *Welke belemmerende en bevorderende factoren ervaren vo-scholen bij de keuze al dan niet bepaalde soorten brugklassen in te richten?*
5. *Op welke alternatieve manieren (naast de inrichting van brede brugklassen) wordt mobiliteit in het onderwijs gestimuleerd en te vroege selectie voorkomen? Welke redenen zijn er om daarvoor te kiezen?*
6. *Welke personen zijn betrokken bij de inrichting van de onderbouw op scholen voor voortgezet onderwijs?*

Het onderzoek om bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden bestaat uit twee deelonderzoeken. Deze rapportage betreft het eerste deelonderzoek, waarin een online vragenlijst is uitgezet bij de onderbouwcoördinatoren van alle scholen voor vo in Nederland die meer dan één onderwijsniveau aanbieden. Dat is het geval bij 466 van de 650 (72%) hoofdvestigingen¹ (DUO, 2016) van scholen voor voortgezet onderwijs. Al deze 466 vestigingen zijn benaderd om aan het onderzoek mee te doen. De overige scholen zijn categorale scholen die in dit onderzoek buiten beschouwing zijn gelaten. Dit onderzoek beoogt in beeld te brengen welke motieven en beweegredenen scholen hebben om te kiezen voor homogene of heterogene brugklassen, of een combinatie daarvan. Aangezien categorale scholen één onderwijsniveau aanbieden zijn deze scholen niet benaderd voor het onderzoek. Aanvullend op de online vragenlijst is een kort telefonisch interview afgenomen bij een klein

¹ Van alle vestigingen (hoofdvestigingen en nevenvestigingen) bieden er 1078 van de 1604 (67%) meer dan één onderwijsniveau aan (DUO, 2016).

deel van de participerende onderbouwcoördinatoren. Op basis van de verkregen informatie uit de online vragenlijst en de telefonische interviews wordt medio 2017 een tweede verdiepend onderzoek uitgevoerd. Via zogenoemde schoolportretten wordt nader ingegaan op de feitelijke inrichting van de onderbouw op verschillende typen scholen. Het rapport van het tweede deelonderzoek zal in de zomer van 2017 worden uitgebracht.

1.2 Dataverzameling

De voornaamste gegevens voor dit deelonderzoek zijn verzameld via een online vragenlijst. De vragenlijst met open en gesloten vragen was opgebouwd rondom vier kernthema's: (A) de algehele inrichting van de onderbouw en betrokken personen (*onderzoeksvragen 1 en 6*), (B) de beleidskeuzes ten aanzien van homogene/heterogene brugklassen (*onderzoeksvragen 2 en 3*), (C) belemmerende en bevorderende factoren ten aanzien van de inrichting van de onderbouw (*onderzoeksvraag 4*) en (D) mobiliteit van leerlingen (*onderzoeksvraag 5*).

De onderbouwcoördinator van vo-scholengemeenschappen zijn uitgenodigd om deel te nemen aan de online vragenlijst. Hij/zij is gevraagd de online vragenlijst in te vullen, of iemand anders op de school te benaderen die goed op de hoogte is van (het schoolbeleid over) de inrichting van de onderbouw. Met de term scholengemeenschap bedoelen we in dit rapport scholengemeenschappen inclusief alle nevenvestigingen. Om de beoogde respons van (minimaal) 50 scholengemeenschappen/onderbouwcoördinatoren te behalen zijn twee wervingsacties opgezet, namelijk één per brief en één per e-mail. Een beschrijving van de wervingsprocedure en de bijbehorende wervingsbrief en wervingsmail staan in Bijlagen 1A tot en met 1C.

In totaal hebben 97 scholengemeenschappen de online vragenlijst ingevuld (uitgaande van 462 bereikte scholengemeenschappen is dat een respons van 21%). De vragenlijst is opgenomen in Bijlage 4. Bijlage 2 geeft een overzicht van de kenmerken van de participerende scholengemeenschappen (provincie en denominatie). Net als in de landelijke gegevens zijn de meeste deelnemende scholengemeenschappen gevestigd in de provincies Gelderland, Noord-Brabant, Zuid-Holland en Noord-Holland. Uit elke provincie heeft in ieder geval één scholengemeenschap de vragenlijst ingevuld. De vragenlijst is ingevuld door zowel openbare, Protestants-Christelijke, Rooms-Katholieke als algemeen bijzondere scholengemeenschappen, en enkele andere denominaties of combinaties van verschillende denominaties. De steekproef is daarmee redelijk representatief voor de populatie scholengemeenschappen die meer dan één onderwijsniveau aanbieden.

Op basis van een eerste analyse van de verkregen gegevens uit de vragenlijst is bij 17 participerende scholen een telefonisch interview afgenomen met de invuller van de vragenlijst

(in de meeste gevallen de onderbouwcoördinator van de school). Het doel van deze interviews was om uitgebreidere informatie te verzamelen over de overwegingen (motieven en beweegredenen) die bij de keuze voor het soort brugklas een rol hebben gespeeld (onderzoeksvragen 2 en 3) en waar mogelijk door te vragen naar achterliggende redenen. Ook is gevraagd naar eventuele toekomstige plannen om de inrichting van de onderbouw aan te passen.

1.3 Opbouw van het rapport

De resultaten van het onderzoek staan beschreven in Hoofdstuk 2. De participerende scholen zijn ingedeeld in type inrichting van de onderbouw (zie paragraaf 2.2), zodat de antwoorden van de verschillende typen scholen vergeleken kunnen worden. Dit is in ieder geval gedaan voor de vragen uit kernthema B (beleidskeuzes ten aanzien van homogene/heterogene brugklassen). Door de verschillende typen scholen per vraag te vergelijken, ontstaat een helder beeld van de motieven en beweegredenen en beleidskeuzes van de verschillende typen scholen. Voor de vragen uit de andere kernthema's is per onderwerp een afweging gemaakt of uitsplitsing naar type scholen aanvullende inzichten zou opleveren.

De antwoorden op de gesloten vragen worden weergegeven in tabellen en grafieken en samengevat in de tekst. De antwoorden op de open vragen zijn gecategoriseerd en deels weergegeven in grafieken. Per categorie wordt aangegeven hoeveel scholen een vergelijkbaar antwoord hebben gegeven. Soms hebben scholen meerdere antwoorden gegeven; zij worden dan in beide categorieën meegeteld.

Kenmerkende en opvallende uitspraken van onderbouwcoördinatoren uit de antwoorden op de open vragen en de reacties van de onderbouwcoördinatoren in de telefonische interviews zijn in aparte grijze kaders geplaatst en tussen de meer kwantitatieve resultaten van de vragenlijst opgenomen ter illustratie.

De samenvatting van de resultaten per onderzoeksvraag staan beschreven aan het eind van elke paragraaf in Hoofdstuk 2. In Hoofdstuk 3 volgen enkele algemene conclusies en wordt een aantal beperkingen van het onderzoek genoemd.

2 De resultaten van het onderzoek

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de resultaten van het onderzoek. De resultaten zijn gebaseerd op de reacties van 97 scholengemeenschappen verspreid over heel Nederland. Paragraaf 2.2 geeft een beeld van de algehele inrichting van de onderbouw. Paragraaf 2.3 beschrijft de beleidskeuzes van scholen ten aanzien van de inrichting van de onderbouw, bijvoorbeeld waarom juist voor homogene of heterogene brugklassen gekozen is. In paragraaf 2.4 komen eventuele belemmerende en bevorderende factoren om de inrichting op een bepaalde manier in te richten aan bod. Paragraaf 2.5 gaat over de mobiliteitsmogelijkheden van leerlingen in de onderbouw. Tot slot gaat paragraaf 2.6 over de betrokken personen en partijen bij de inrichting van de onderbouw.

2.2 Algehele inrichting van de onderbouw

Deze paragraaf richt zicht op de volgende onderzoeksvraag:

Vraag 1: *Met wat voor brugklassen wordt op een ‘gemiddelde school’ de onderbouw ingericht?*

2.2.1 Inrichting onderbouw

In de eerste plaats is gevraagd welke onderwijsniveaus op de scholengemeenschap worden aangeboden. Er is gevraagd naar het aanbod van vmbo (of vbo/mavo), havo en/of vwo, om de inrichting van een ‘gemiddelde school’ in beeld te brengen. De resultaten staan in Tabel 2.1.

Tabel 2.1 *Aanbod onderwijsniveaus*

	# keer aangekruist:
Vmbo (en/of vbo/mavo)	12 (12,4%)
Vmbo (en/of vbo/mavo) en havo	4 (4,1%)
Vmbo (en/of vbo/mavo), havo en vwo	65 (67,0%)
Havo en vwo	16 (16,5%)

Verreweg de meeste scholengemeenschappen bieden zowel vmbo (en/of vbo/mavo), havo als vwo aan. Dit zien we ook terug in het aantal scholengemeenschappen met meerdere locaties. In totaal hebben 45 van de onderzochte scholengemeenschappen meerdere locaties (al dan niet

in dezelfde plaats), dat is 46,4% van de participerende scholengemeenschappen (zie de rechterkolom van Tabel 2.2).

De scholengemeenschappen gaven vervolgens aan op welke wijze de onderbouw is ingericht. Ze hadden keuze uit vijf typen (zie Tabel 2.2) of konden zelf hun inrichting van de onderbouw omschrijven (Anders, namelijk ...). Op basis van de verdere beschrijving is één scholengemeenschap door de onderzoekers ingedeeld bij Type 5 in plaats van Type 2, omdat deze school zowel homogene als heterogene klassen parallel aanbiedt. Van de 14 scholengemeenschappen die de categorie ‘Anders, namelijk ...’ aankruisten zijn op basis van de toelichting tien scholengemeenschappen alsnog bij de vijf typen ingedeeld². De overgebleven vier scholengemeenschappen zijn samengevoegd tot een zesde type. De kolom ‘Indeling’ van Tabel 2.2 geeft de definitieve indeling van alle scholengemeenschappen.

Tabel 2.2 *Inrichting onderbouw*

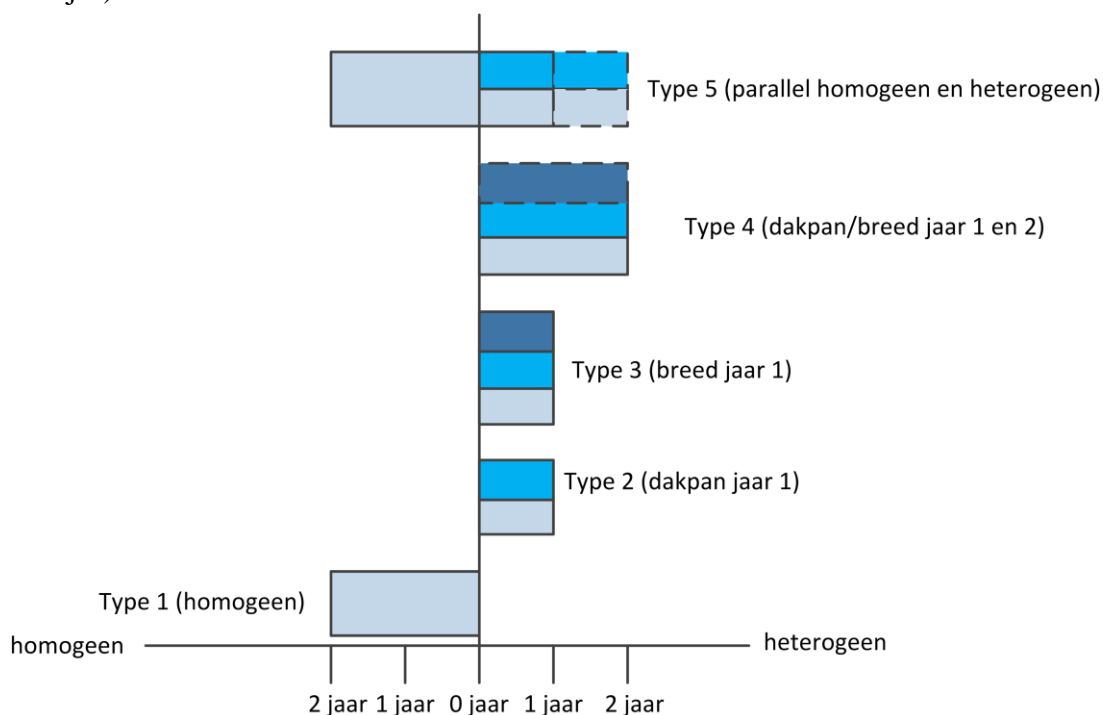
Type:	Omschrijving:	Verkorte naam:	# keer aangekruist:	Indeling:	Meerdere locaties:
Type 1	Homogene klassen in alle leerjaren (bv. havo)	homogeen	17 (17,5%)	19 (19,6%)	9 (47,4%)
Type 2	Dakpanbrugklassen (combinatieklas met 2 niveaus, bv. havo/vwo) alleen in leerjaar 1	dakpan jaar 1	14 (14,4%)	14 (14,4%)	9 (64,3%)
Type 3	Brede heterogene brugklassen (combinatieklas met meer dan 2 niveaus, bv. vmbo-tl/havo/vwo) alleen in leerjaar 1	breed jaar 1	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)
Type 4	Heterogene klassen (dakpan- en/of breed) in leerjaren 1 en 2 (en eventueel in leerjaar 3)	dakpan/breed jaar 1 en 2	9 (9,3%)	10 (10,3%)	4 (40,0%)
Type 5	Een combinatie van homogene en heterogene klassen (dakpan- en/of breed) die naast elkaar worden aangeboden (bv. zowel een vwo als een havo/vwo klas in hetzelfde leerjaar)	parallel homogeen en heterogeen	43 (44,3%)	50 (51,5%)	21 (42,0%)
Anders			14 (14,4%)	n.v.t.	n.v.t.
Type 6	Homogeen of heterogeen verschilt per onderwijsniveau	verschilt per niveau	n.v.t.	4 (4,1%)	2 (50,0%)

Bij (tenminste) 80% van de scholen is sprake van één of meer dakpan- en/of brede brugklassen, terwijl bij 20% enkel homogene klassen worden aangeboden. Van alle typen komt Type 5 het meest voor. Deze scholengemeenschappen bieden in de onderbouw zowel

² Het kan daardoor voorkomen dat deze scholen sommige vragen waarin om toelichting gevraagd werd niet te zien hebben gekregen.

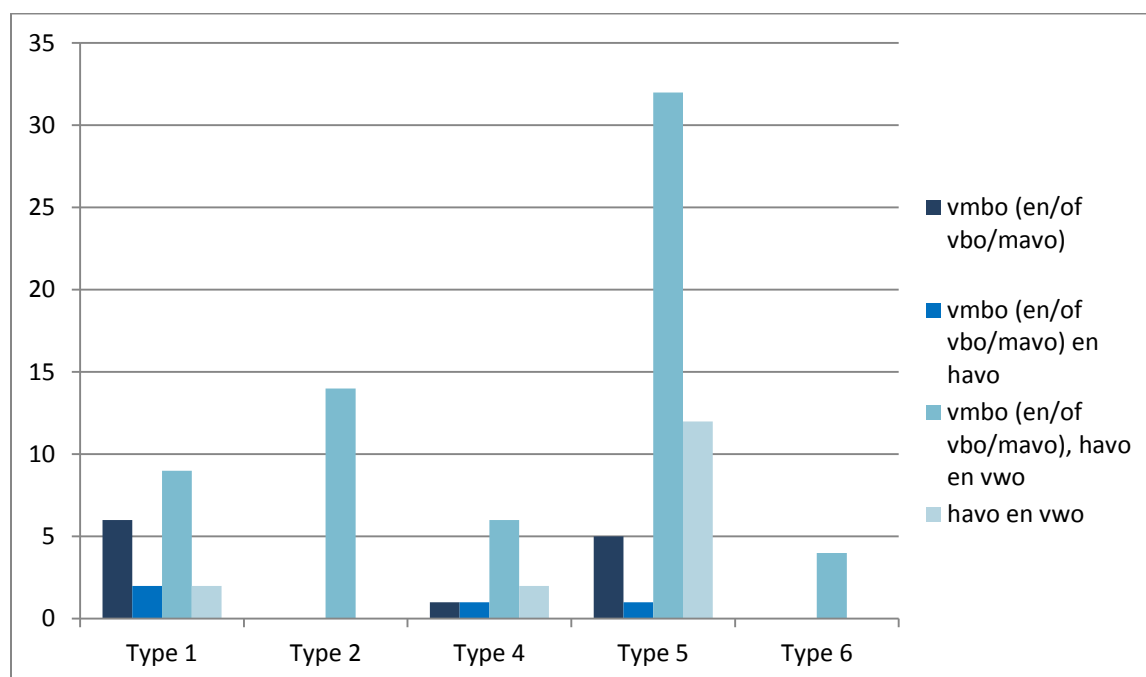
homogene als heterogene klassen naast elkaar aan. Daarnaast zien we scholengemeenschappen met homogene klassen in alle leerjaren van de onderbouw (Type 1), scholengemeenschappen met dakpanbrugklassen in leerjaar 1 (Type 2) en scholengemeenschappen met heterogene klassen (dakpan- en/of breed) in leerjaren 1 en 2 (Type 4). Type 3 is geen enkele keer aangekruist. Geen enkele van de responderende scholen bleek alleen in leerjaar 1 met brede heterogene klassen te werken (d.w.z. klassen met meer dan 2 niveaus). Type 6 is aan de lijst toegevoegd. Een aantal scholen werkt in het vmbo met heterogene klassen en in het havo en vwo met homogene klassen, of omgekeerd. De inrichting van de onderbouw verschilt op deze scholengemeenschappen dus per onderwijsniveau. Uit Tabel 2.2 komt geen duidelijk onderscheid tussen de verschillende typen naar voren wat betreft het voorkomen van meerdere locaties (al dan niet in dezelfde plaats). Ongeveer de helft van alle responderende scholengemeenschappen heeft meerdere locaties. Dit kunnen bijvoorbeeld aparte onderbouw- en bovenbouwlocaties zijn en/of aparte locaties voor verschillende onderwijsniveaus.

In het vervolg van dit rapport worden de verkorte namen van Type 1 tot en met Type 6 ook gebruikt om de verschillende typen aan te duiden. Ter verduidelijking geeft Figuur 2.1 Type 1 tot en met Type 5 grafisch weer. De horizontale as geeft het aantal jaren homogene en/of heterogene klassen weer. De blauwe balkjes geven aan of de klassen uit één of meerdere niveaus bestaan. De stippellijnen geven aanvullende opties aan, zoals bij Type 4. Onder Type 4 vallen scholen die dakpanklassen (twee blauwe blokjes) en/of brede klassen (drie blauwe blokjes) aanbieden.

Figuur 2.1 Grafische weergave van Type 1 tot en met Type 5

Om het onderwijsaanbod op de verschillende typen scholen beter in kaart te brengen geeft Figuur 2.2 weer welke schoolniveaus er op de verschillende typen voorkomen.

Figuur 2.2 *Onderwijsaanbod op de verschillende typen scholen*

Noot. Type 1 (homogeen), Type 2 (dakpan 1 jaar), Type 4 (dakpan/breed jaar 1 en 2), Type 5 (parallel homogeen/heterogeen), Type 6 (verschilt per onderwijstype).

Opvallend is dat op Type 2 (dakpan 1 jaar) en Type 6 (indeling verschilt per onderwijstype) allen brede scholengemeenschappen zijn die zowel vmbo (en/of vbo/mavo), havo als vwo aanbieden. Het hoogste percentage havo/vwo-scholen zien we bij Type 5 (parallel homogeen/heterogeen), waarbij vermoedelijk naast havo/vwo-klassen ook aparte vwo-klassen (gymnasium) worden aangeboden. Havo/vwo-scholen zien we ook bij Type 4 (dakpan/breed jaar 1 en 2) en bij Type 1 (homogeen). Bij Type 1 zien we tevens verhoudingsgewijs de meeste vmbo-scholen. Zij bieden dus homogene vmbo-klassen aan per vmbo-leerweg.

2.2.2 Samenvatting

Van de 97 responderende scholen bieden de meeste scholen (52% van de responderende scholen) een combinatie van parallelle homogene en heterogene klassen aan in de onderbouw. Er wordt op deze scholen bijvoorbeeld gewerkt met dakpanklassen (bv. havo/vwo), maar er is ook een homogene vwo klas en/of een homogene klas voor het laagste niveau. Daarnaast werkt 20% van de responderende scholen alleen met homogene klassen, 14% met dakpanbrugklassen in leerjaar 1 en 10% met heterogene klassen (dakpan- en/of breed) in leerjaren 1 en 2. Onder de responderende scholen bevindt zich geen enkele school die alleen

in leerjaar 1 met brede heterogene brugklassen (> twee niveaus) werkt. Tot slot verschilt bij 4% van de responderende scholen de inrichting per onderwijsniveau (bv. homogeen vmbo, heterogeen havo/vwo). De inrichting van de onderbouw varieert en er kunnen verschillende typen inrichting worden onderscheiden.

2.3 Beleidskeuzes t.a.v. homogene/heterogene brugklassen

Deze paragraaf gaat in op de volgende onderzoeksvragen:

Vraag 2: *Wat zijn motieven, beweegredenen en verklaringen van vo-scholen om homogene en/of heterogene brugklassen (waaronder dakpanbrugklassen) samen te stellen?*

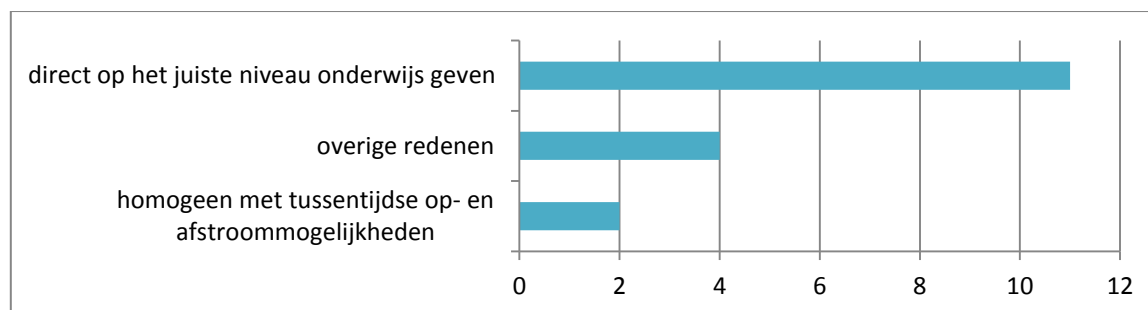
Vraag 3: *Welke beleidskeuzes en afwegingen maken vo-scholen bij het formeren van brugklassen?*

2.3.1 Keuze voor het type inrichting

De eerste vraag van dit kernthema gaat over de keuze voor het type inrichting van de onderbouw. Om scholen de ruimte te geven om zelf met redenen te komen zijn hiervoor open vragen gesteld.

Werken met homogene klassen

Aan de scholen die zelf aangaven dat zij alleen homogene klassen aanbieden (Type 1, $n = 17$) is gevraagd waarom hiervoor gekozen is (en niet voor heterogene klassen). Het overgrote deel van de scholen (zie Figuur 2.3) noemt dat zij op deze manier het onderwijs direct op het juiste niveau kunnen geven. Twee scholen geven de voorkeur aan homogene klassen, maar met tussentijdse op- en afstroommogelijkheden en de definitieve determinatie na 1-2 jaar brugklas. Andere genoemde redenen zijn: leerlingen zitten bij gelijkgestemden in de klas, duidelijkheid voor de leerkracht/zekerheid voor de leerlingen, soepele overstap vanuit het po en “inhoudelijke redenen”. Eén school heeft deze vraag niet beantwoord.

Figuur 2.3 Redenen voor homogene klassen ($N = 17$)

“Leerlingen worden vanaf jaar 1 op hun eigen niveau aangesproken en krijgen het onderwijs dat bij ze past.” (Type 1)

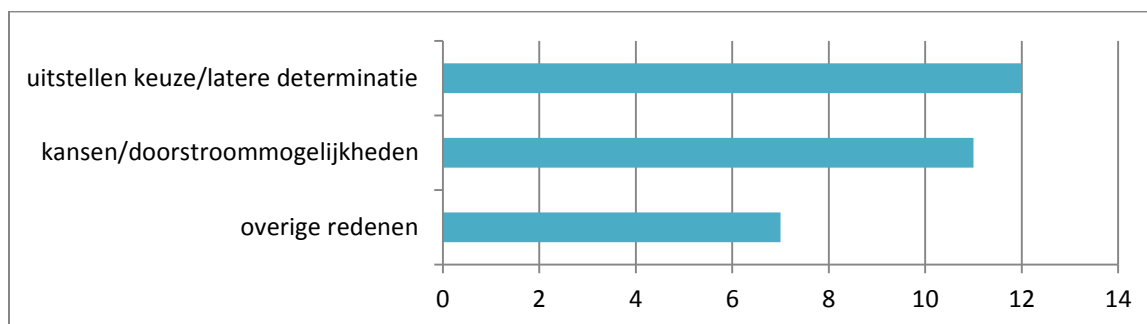
“Homogene klassen biedt voor de leerlingen meer aandacht gericht op eigen niveau. Voor creatieve lessen wordt wel gekozen voor heterogene klassen.” (Type 1)

“De rendementen gaan omhoog en het schept duidelijkheid voor leerling, ouders en leraren. Het opbrengstgericht werken in de dakpanklassen leverde voorheen onvoldoende op.” (Type 1)

“Leerlingen weten na 6 weken waar ze aan toe zijn, eventuele op- of afstroom kan op deze school al na een half jaar en aan het einde van leerjaar één geven we ze nog een kans op te stromen, afstromen na een half of heel jaar mag altijd” (Type 1)

Werken met heterogene klassen

Aan de scholen die zelf hadden aangegeven dat zij alleen heterogene klassen aanbieden is gevraagd waarom gekozen is voor heterogene brugklassen (en niet voor homogene brugklassen). Dit zijn Type 2 scholen ($n = 14$), Type 3 scholen ($n = 0$) en Type 4 scholen ($n = 9$). Het uitstellen van de keuze en/of latere determinatie van het best passende niveau is een belangrijke reden (Figuur 2.4).

Figuur 2.4 *Redenen voor heterogene klassen* ($N = 23$)

Ook wordt het bieden van kansen, optimale doorstroommogelijkheden en het feit dat leerlingen van verschillende niveaus elkaar kunnen stimuleren meerdere keren genoemd. Overige redenen zijn: passend bij het dubbele basisschooladvies (3x genoemd), betere sociale omgang in hogere jaren (1x), omdat leerlingen die niet op het juiste niveau zitten anders van klas moeten wisselen en dat kan een drempel zijn (1x), vanwege krimp (1x) en om leerlingen van vmbo-t en vwo beter te kunnen bedienen (1x; deze school is recentelijk van brede klassen naar dakpanklassen overgestapt).

“[De] meest geschikte richting wordt voor veel leerlingen pas in [het] eerste jaar duidelijk.” (Type 2)

“Wij zijn van mening dat een heterogene brugklas meer kansen aan iedereen biedt.” (Type 4)

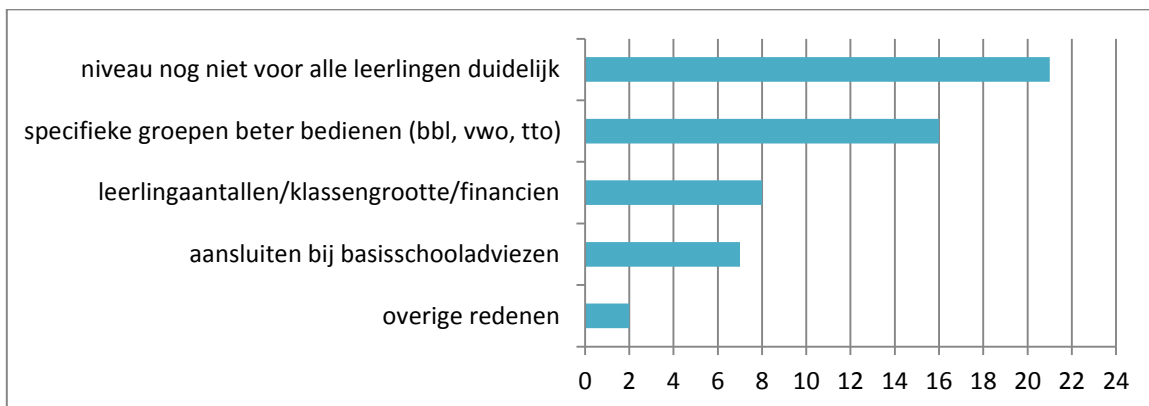
“Bij een homogene invulling zou de overstap naar een hoger niveau aan het einde van de brugklas sociaal-emotioneel niet goed uitpakken denken wij.” (Type 4)

“Naast dat het kansen biedt, speelt ook mee dat we zoveel mogelijk leerlingen uit dezelfde basisschool kunnen plaatsen. Ondanks cognitieve verschillen [tussen leerlingen] geeft dat minder overgangsproblematiek.” (Type 4)

“De opstroompercentages aan het einde van brugjaar 2 laten zien dat dit het beste voor de leerlingen is.” (Type 4)

Werken met homogene en heterogene klassen

Aan de scholen die (naar eigen zeggen) een combinatie van homogene en heterogene klassen aanbieden (Type 5; $n = 43$) is gevraagd waarom voor deze combinatie gekozen is (en niet voor enkel homogene of enkel heterogene klassen). De belangrijkste reden is dat voor sommige leerlingen het best passende niveau nog niet duidelijk is, terwijl dat voor andere leerlingen wel geldt, en dat scholen de leerlingen kansen willen bieden om door te groeien (Figuur 2.5). Ook een aanzienlijke groep noemt dat voor laagste en hoogste niveaus (bbl en vwo) en/of voor de tto-klassen (tweetalig onderwijs) homogene klassen worden gebruikt, om deze groepen beter te kunnen bedienen. Daarnaast zijn voor sommige scholen de leerlingaantallen, klassengrootte en financiën een reden geweest om naast homogene klassen ook heterogene klassen aan te bieden. Zeven scholen noemen het aansluiten bij de basisschooladviezen als reden. Andere genoemde redenen zijn PR (1x) en afspraken gemaakt binnen de stad (1x).

Figuur 2.5 Redenen voor homogene en heterogene klassen ($N = 43$)

“Onderwijs op het juiste niveau voor leerlingen waarvan het niveau al duidelijk is, mogelijkheden voor degene voor wie dat niet zo is.” (Type 5)
“Het hoogste en het laagste niveau krijgt les in een homogene klas. Dit om over- en ondervraging te voorkomen.” (Type 5)
“TTO brugklassers volgen vanaf start schoolloopbaan het vwo traject.” (Type 5)
“Leerlingen met een mavo-advies redden het vaak niet in een combinatieklas m/h, krijgen dan te veel negatieve ervaringen die het leren langdurig kunnen belemmeren.” (Type 5)
“Je komt zo ook tegemoet aan de wens van basisscholen en van ouders – voor elk type kind is een plek voorhanden in het verlengde van het schooladvies.” (Type 5)
“Het is onwenselijk om leerlingen waarvan de (maximale) capaciteiten bij aanvang wel duidelijk zijn (zowel laag – vmbo, als hoog – gymnasium) te plaatsen in een dakpanklas.” (Type 5)
“De combinatie van verschillende klassen is zowel onderwijskundig, vanuit de achterban (ouders en basisscholen) maar ook zeker organisatorisch gedreven.” (Type 5)

2.3.2 Beweegredenen en verklaringen voor de gekozen inrichting

De tweede vraag van dit kernthema gaat over de beweegredenen en verklaringen van scholen om de onderbouw op een bepaalde manier in te richten. Gevraagd is welke overwegingen bij de inrichting van de onderbouw een rol hebben gespeeld: onderwijsinhoudelijke overwegingen (bv. ideologie van de school), organisatorische en/of financiële overwegingen (bv. maximum aantal leerlingen per klas), overwegingen ingegeven door externe factoren (bv. afspraken met scholen in de regio) en overige overwegingen.

Beweegredenen voor alle typen scholen

Tabel 2.3 geeft de resultaten voor alle scholengemeenschappen samen.

Tabel 2.3 *Beweegredenen inrichting onderbouw*

<i>Onderwijsinhoudelijke overwegingen:</i>	<i># keer aangekruist:</i>
Keuze gemaakt door ideologie/opvatting van de school om leerlingen van verschillende niveaus juist wel of juist niet bij elkaar in de klas te plaatsen.	41 (42,3%)
Keuze passend bij de pedagogisch-didactische visie van de school.	78 (80,4%)
Deze werkwijze is het beste hanteerbaar voor docenten.	21 (21,6%)
Keuze gemaakt op basis van bepaalde onderzoeksbevindingen (zoals betere kansen voor leerlingen uit lagere sociaaleconomische milieus).	10 (10,3%)
Andere onderwijsinhoudelijke overwegingen.	7 (7,2%)
<i>Organisatorische en financiële overwegingen:</i>	<i># keer aangekruist:</i>
Minimum en/of maximum aantal aan te bieden brugklassen.	22 (22,7%)
Minimum en/of maximum aantal leerlingen per klas.	36 (37,1%)
Aantal beschikbare docenten.	2 (2,1%)
Roostermogelijkheden/-beperkingen.	7 (7,2%)
Financiële prikkels.	11 (11,3%)
Andere organisatorische en/of financiële overwegingen.	12 (12,4%)
<i>Overwegingen ingegeven door externe factoren:</i>	<i># keer aangekruist:</i>
Afspraken met basisscholen in de regio (bv. omtrent schooladviezen en plaatsing in bepaalde typen brugklassen).	36 (37,1%)
Afspraken met andere scholen voor voortgezet onderwijs in de regio.	11 (11,3%)
De aanwezigheid of afwezigheid van een categorale school in de omgeving.	6 (6,2%)
Gevolg van teruglopende of toenemende leerlingaantallen.	17 (17,5%)
Gevolg van veranderende leerlingpopulatie.	11 (11,3%)
Expliciete wens van ouders.	21 (21,6%)
Kwaliteitsoordeel Inspectie van het Onderwijs.	4 (4,1%)
Stimulering behoud heterogene klassen door de Overheid.	4 (4,1%)
Andere overwegingen ingegeven door externe factoren.	13 (13,4%)

Van het totaal van 97 scholengemeenschappen hebben er 95 (97,9%) onderwijsinhoudelijke redenen aangekruist. De belangrijkste overwegingen waren ‘keuze passend bij de pedagogisch-didactische visie van de school’ (d.w.z. de uitgangspunten en de gekozen aanpak) en ‘keuze gemaakt door ideologie/opvatting van de school om leerlingen van verschillende niveaus juist wel of juist niet bij elkaar in de klas te plaatsen’ (d.w.z. de opvatting van de school wat het beste voor de leerlingen is). Opvallend is dat ongeveer één op de vijf scholen heeft aangegeven dat deze werkwijze het beste hanteerbaar is voor docenten. De overige door de scholen genoemde onderwijsinhoudelijke overwegingen zijn het bieden van kansen (4x genoemd) en een aantal overige redenen (het aantal leerlingen met een bepaald basisschooladvies, concurrentie van stedelijk gymnasium, visie van overkoepelende organisatie).

“We vinden het belangrijk om op elk niveau onderwijs te bieden dat het beste past bij de doelgroep. Leerlingen kunnen al halverwege, maar ook aan het eind van het eerste schooljaar de overstap maken naar een nieuw niveau. We hebben hier goede ervaringen mee. Ons onderbouwrendement is hiermee sterk gestegen. Veel leerlingen durven de overstap naar een hoger niveau te maken, nu ze weten dat ze aan het eind van het schooljaar indien nodig of indien gewenst terug kunnen.” (Type 1)

Van de 97 scholengemeenschappen hebben er 51 (52,6%) organisatorische en/of financiële overwegingen aangekruist. De meest genoemde overwegingen hebben te maken met het minimum en/of maximum aantal leerlingen per klas en het aantal aan te bieden brugklassen. Op schoolbreed niveau is dan bijvoorbeeld afgesproken dat er in het (komende) schooljaar maximaal een X aantal brugklassen wordt aangeboden. Veel scholen hanteren bovendien splitsingscriteria (maximaal aantal leerlingen per klas per onderwijstype, bijvoorbeeld 32 in een havo/vwo klas, 26 in een mavo klas, 15 in een LWOO klas). Het aantal beschikbare docenten en roostermogelijkheden/-beperkingen spelen op een beperkt aantal scholengemeenschappen een rol. Ook spelen financiële redenen soms (door 11 scholen aangekruist) een rol bij de keuze voor de inrichting van de onderbouw – die zijn dan vooral ingegeven door (afnemende) leerlingaantallen én personele kosten, zo blijkt uit de interviews. De overige door de scholen genoemde organisatorische en/of financiële overwegingen lopen uiteen. Drie scholen noemen concurrentie met andere scholen in de omgeving (NB deze optie komt terug bij de overwegingen ingegeven door externe factoren), twee scholen noemen de aantrekkingskracht van het aanbieden van een homogeen vwo of de aanwezigheid van tweetalig vwo en twee scholen noemen dat dat afhankelijk van de leerlinginstroom gekeken wordt hoe de klassen worden ingericht. Vijf scholen noemen overige redenen (o.m. ouders willen hun kinderen niet met andere leerlingen van een lager niveau in de klas hebben, leerlingen uit een bepaalde omgeving worden i.v.m. meereizen/fietsen bij elkaar in de klas geplaatst, vmbo zit op een andere locatie dan havo en vwo, aantal zorgleerlingen wordt zoveel mogelijk verdeeld, de school is opgedeeld in afdelingen).

“Een en ander is het gevolg van intensieve samenwerking/fusie. Deze was financieel onderbouwd aangezien we in een krimp regio staan.” (Type 1)

“Mogelijkheden om bij ongelukkig uitvallende leerlingaantallen mogelijkheden tot schuiven te hebben.” (Type 5)

“Jaarlijks hebben we te maken met organisatorische en financiële overwegingen – zoals fluctuaties bij de aanvoerscholen, aantal zorgleerlingen, personeelsproblemen – in het ene jaar leiden die meer tot noodzakelijk ‘praktische’ oplossingen dan in het andere.” (Type 5)

“Aan de voorbereiding voor elk schooljaar zit een klas-docent-formatie puzzel en een financieel kaartje vast.” (Type 5)

Van de 97 scholengemeenschappen hebben er 69 (71,1%) overwegingen ingegeven door externe factoren aangekruist. De meest genoemde overweging binnen deze categorie is ‘afspraken met basisscholen in de regio’. Ook ‘afspraken met andere scholen voor voortgezet

onderwijs in de regio' is een aantal keer aangekruist. Uit de telefonische interviews blijkt dat soms ook afspraken met nevenvestigingen van de eigen scholengemeenschap zijn gemaakt. In totaal geven 40 scholengemeenschappen (41,2%) aan dat er afspraken zijn gemaakt met scholen (voor basis- en/of voortgezet onderwijs) in de regio. Daarnaast blijkt dat bij één op de vijf scholen de expliciete wens van ouders een rol heeft gespeeld bij de inrichting van de onderbouw (één school noemt dit bij de categorie 'Anders, namelijk...', met als toelichting dat dit de expliciete wens van ouders van de vrijeschool afdeling was). Daarnaast is de keuze op een aantal scholengemeenschappen het gevolg geweest van teruglopende of toenemende leerlingaantallen en/of een veranderende leerlingpopulatie. De overige door de scholen genoemde overwegingen ingegeven door externe factoren lopen uiteen. Vier scholen noemen overwegingen die te maken hebben met de adviezen (plaatsen volgens advies, maar ook meer afhankelijkheid van advies basisschool). Twee scholen noemen als overweging dat naar de behoeften en mogelijkheden van leerlingen gekeken wordt (bijvoorbeeld: veel lwoo leerlingen betekent meer(dere) kleine klassen). Twee scholen noemen de expliciete wensen van ouders (zie eerder). Vier scholen noemen overige overwegingen (afspraken binnen samenwerkingsverband, leerboeken pasten niet meer goed bij brede heterogene klas, overtuiging binnen de school, zo lang mogelijk kansen bieden).

"Het wegvallen van de cito als bepalende factor, waardoor je veel meer afhankelijk bent van het advies van de docent." (Type 5)

"Beperkt vertrouwen in advisering van een aantal basisscholen." (Type 4)

"Door de lokale samenwerking met vo-scholen, de verspreiding van de niveautypes over de scholen én de veranderende methode van het geven van schooladviezen zijn de populaties van de afzonderlijke vo-scholen gewijzigd. Leerlingen gaan nu naar een vo-school die ze vroeger wellicht links hadden laten liggen." (Type 1, recente wijziging)

"We werken vooral samen met basisscholen in de advisering en plaatsing – naast het schooladvies maken we ook [veel] gebruik van het onderwijskundig rapport van leerlingen. Soms geeft dat net meer en beter informatie dan bijvoorbeeld een dubbel advies." (Type 5)

Beweegredenen per type school

Om de beweegredenen van de verschillende typen scholen te kunnen vergelijken zijn de resultaten naast elkaar gezet in Tabel 2.4 (zie Bijlage 3 voor een gedetailleerd overzicht). De tabel geeft alleen de belangrijkste beweegredenen per type inrichting weer. Beweegredenen aangekruist door minimaal 25% van een bepaald type scholen zijn weergegeven met een plusje (+). Beweegredenen aangekruist door 50-75% van een bepaald type scholen met twee plusjes (++) en beweegredenen aangekruist door meer dan 75% van een bepaald type scholen met drie plusjes (+++). We presenteren de resultaten van Type 1, 2, 4 en 5. Dit zijn de typen waarvan minimaal tien scholengemeenschappen ingevulde vragenlijsten beschikbaar zijn.

Tabel 2.4 *Beweegredeenen door minimaal 25% van een bepaald type scholen aangekruist*

	Type 1 (n = 19)	Type 2 (n = 14)	Type 4 (n = 9)	Type 5 (n = 50)
<i>Onderwijsinhoudelijke overwegingen:</i>				
Keuze gemaakt door ideologie/opvatting van de school om leerlingen van verschillende niveaus juist wel of juist niet bij elkaar in de klas te plaatsen.	+	++	+++	+
Keuze passend bij de pedagogisch-didactische visie van de school.	+++	+++	+++	+++
Deze werkwijze is het beste hanteerbaar voor docenten.	+			
Keuze gemaakt op basis van bepaalde onderzoeksbevindingen (zoals betere kansen voor leerlingen uit lagere sociaaleconomische milieus).				
Andere onderwijsinhoudelijke overwegingen.				
<i>Organisatorische en financiële overwegingen:</i>	Type 1	Type 2	Type 4	Type 5
Minimum en/of maximum aantal aan te bieden brugklassen.			+	+
Minimum en/of maximum aantal leerlingen per klas.	+		+	+
Aantal beschikbare docenten.				
Roostermogelijkheden/-beperkingen.				
Financiële prikkels.				
Andere organisatorische en/of financiële overwegingen.				
<i>Overwegingen ingegeven door externe factoren:</i>	Type 1	Type 2	Type 4	Type 5
Afspraken met basisscholen in de regio (bv. omtrent schooladviezen en plaatsing in bepaalde typen brugklassen).	+	+		+
Afspraken met andere scholen voor voortgezet onderwijs in de regio.				
De aanwezigheid of afwezigheid van een categorale school in de omgeving.				
Gevolg van teruglopende of toenemende leerlingaantallen.				
Gevolg van veranderende leerlingpopulatie.				
Expliciete wens van ouders.				+
Kwaliteitsoordeel Inspectie van het Onderwijs.				
Stimulering behoud heterogene klassen door de Overheid.				
Andere overwegingen ingegeven door externe factoren.				

Noot. Type 1 (homogeen), Type 2 (dakpan 1 jaar), Type 4 (dakpan/breed jaar 1 en 2), Type 5 (parallel homogeen/heterogeen). Beweegredeenen aangekruist door minimaal 25% van een bepaald type scholen (+), door 50-75% van een bepaald type scholen (++) of door meer dan 75% van een bepaald type scholen (+++).

Een eerste opvallend resultaat is dat voor alle typen de belangrijkste beweegreden is dat de keuze past bij de pedagogisch-didactische visie van de school (de uitgangspunten en de gekozen aanpak), en dat daarnaast de keuze gemaakt is door ideologie/opvatting om leerlingen van verschillende niveaus wel of niet bij elkaar in de klas te plaatsen (de opvatting van de school wat het beste voor de leerlingen is). Maar we zien ook enkele verschillen tussen de typen die we hieronder per type bespreken (zie ook Bijlage 3).

Type 1

Naast de voor alle typen belangrijke beweegredenen geeft bijna de helft van de scholen met alleen homogene klassen in de onderbouw aan dat hiermee gewerkt wordt omdat deze werkwijze hanteerbaar is voor docenten. Dit is alleen bij dit type door >25% van de scholen genoemd (door 9 van de 19 scholen). Andere belangrijke beweegredenen zijn het minimum en/of maximum aantal leerlingen per klas en afspraken met basisscholen in de regio. Ook de wens van ouders komt in enkele (telefonische) gesprekken naar voren: zij wensen duidelijkheid over het aanvangsniveau in de brugklas en de eventuele ‘op-en afstroomroutes’ in de school.

Type 2

Naast de voor alle typen belangrijke beweegredenen geeft ruim 40% van de scholen met dakpanklassen in leerjaar 1 aan dat hiermee gewerkt wordt omdat er hierover afspraken gemaakt zijn met basisscholen in de regio.

Type 4

Naast de voor alle typen belangrijke beweegredenen zien we dat voor ruim 30% van de scholen met dakpan/brede klassen in jaar 1 en 2 het minimum en/of maximum aantal aan te bieden brugklassen en het minimum en/of maximum aantal leerlingen per klas reden is geweest om de onderbouw als zodanig in te richten.

Type 5

Voor de scholengemeenschappen die parallel homogene en heterogene klassen aanbieden zien we, naast de voor alle typen belangrijke beweegredenen, dat net als bij Type 4 voor een deel van de scholen dat het minimum en/of maximum aantal aan te bieden brugklassen en het minimum en/of maximum aantal leerlingen per klas reden is geweest om de onderbouw als zodanig in te richten. Ook zien we (net als bij Type 1 en Type 2) dat er afspraken met basisscholen in de regio zijn gemaakt, hier door ruim 40% van de scholen. Alleen bij Type 5 komt de expliciete wens van ouders als belangrijke beweegreden naar voren bij 30% van de scholen. De wensen van de ouders bij dit type lopen overigens uiteen, bijvoorbeeld de specifieke wens voor een homogene vwo/gymnasium of een tto specialisatie; of juist de wens (ook) heterogene klassen aan te bieden zodat hun kind meer kansen heeft om op te stromen.

Aanvullende overwegingen

Tot slot is de scholen gevraagd of – in aanvulling op de eerder gegeven antwoorden – nog aanvullende overwegingen een rol hebben gespeeld bij de inrichting van de onderbouw. Sommigen van deze scholen hadden ook al eerder aanvullingen gegeven (bij ‘Anders, namelijk ...’). Door 27 scholengemeenschappen zijn nog extra aanvullingen gegeven. Vijf scholen noemen kansen bieden en twee scholen noemen het bevorderen van doorstroom naar hogere niveaus. Daarnaast wijzen vijf scholen op de specifieke vormgeving van het onderwijs op hun school (bv. werken met pleinen, leerhuizen, afdelingen, teams, aanbod vakcolleges). Twee scholen geven als aanvullende overweging aan dat de ondersteuningsbehoefte van leerlingen een rol speelt en twee scholen noemen het aanbod tto als aanvullende overweging. De overige 11 aanvullende overwegingen zijn zeer divers (bv. concurrentiepositie, aanbod van lesmethoden met twee niveaus is vaak minder overzichtelijk en/of uitgebreid dan de lesboeken met één niveau, dakpanconstructie op en andere vo-school bleek geen succes, heteroëen moet wel omdat anders de klassen te klein zijn).

2.3.3 Vaststaande of flexibele inrichting

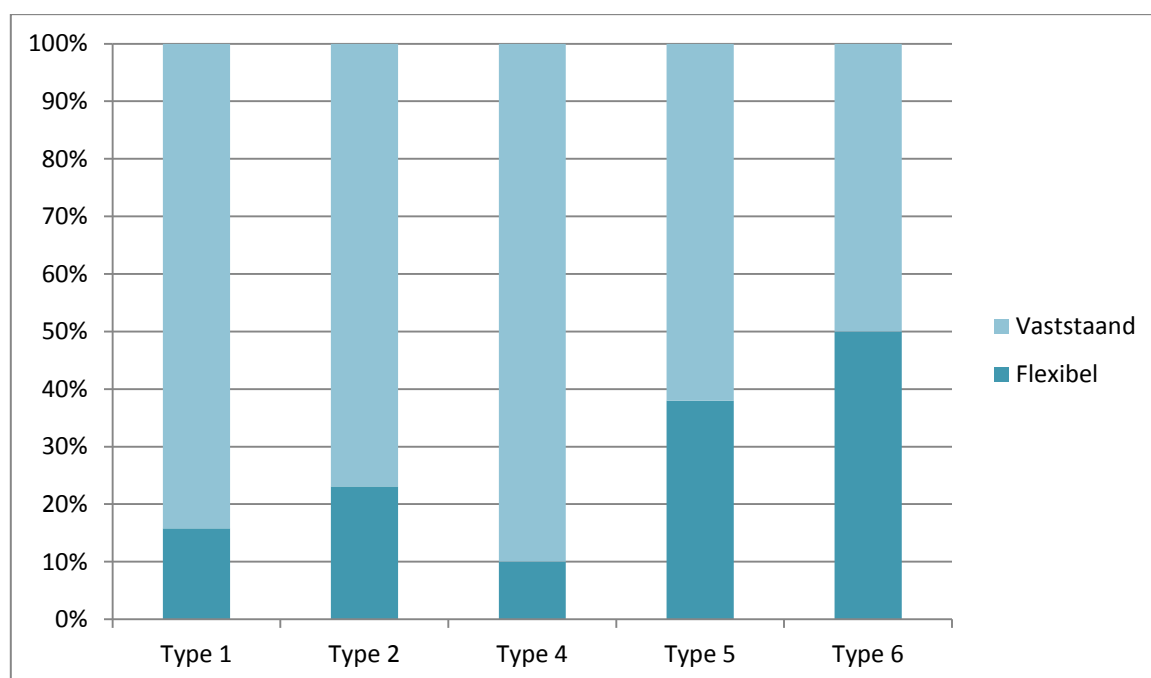
De scholen hebben aangegeven of de inrichting van de onderbouw per schooljaar bepaald wordt, afhankelijk van de leerlinginstroom (wat betreft hun schooladviezen), of dat van tevoren vaststaat welk soort klassen (homogeen of heteroëen) worden aangeboden. Eén school (Type 2) heeft deze vraag niet ingevuld. Van de overige 96 scholen (Tabel 2.5) geeft ongeveer 30% aan dat de inrichting van de onderbouw per schooljaar bepaald wordt (flexibele inrichting). Bij de overige scholengemeenschappen (70%) staat de inrichting van de onderbouw van tevoren vast. Vergelijken we de verschillende typen dan valt op dat de inrichting van de onderbouw bij Type 5 (parallel homogene en heterogene klassen) wat vaker flexibel is dan bij de typen die alleen homogene (Type 1) of alleen heterogene (Type 2 en Type 4) klassen aanbieden. Uit een aantal gesprekken met onderbouwcoördinatoren blijkt dat de afgelopen twee jaren de keuze/invulling van nieuwe brugklassen beïnvloed is door de veranderde wijze waarop schooladviezen worden afgegeven. Het deel van de adviezen dat als enkelvoudig kan worden opgevat is (volgens hen) groter, meestal doordat er na de centrale eindtoets een correctie heeft moeten plaatsvinden (bijvoorbeeld van mavo/havo naar havo).

De term ‘flexibele inrichting’ wordt soms ruim opgevat, zo blijkt uit de telefonische interviews. Bijvoorbeeld eens per drie à vier jaar kijkt een school of de instroom van leerlingen (niveau en aantal) is veranderd en kijken zij naar het onderbouwrendement, de wensen van ouders en maatschappelijke ontwikkelingen. Eén van de scholen die twee jaar geleden is overgestapt van dakpanklassen naar homogene klassen geeft aan dat zij grotendeels tevreden zijn over de aanpassingen, maar toch roepen docenten, basisscholen en ouders om herinvoering van dakpanklassen. Dit wordt door de school in overweging genomen.

Tabel 2.5 *Flexibele of vaststaande inrichting onderbouw*

Type inrichting:	<i>n</i>	Flexibel	Vaststaand
Type 1 (homogeen)	19	3 (15,8%)	16 (84,2%)
Type 2 (dakpan jaar 1)	13	3 (21,4%)	10 (71,4%)
Type 4 (dakpan/breed jaar 1 en 2)	10	1 (10,0%)	9 (90,0%)
Type 5 (parallel homogeen en heterogeen)	50	19 (38,0%)	31 (62,0%)
Type 6 (verschilt per onderwijsniveau)	4	2 (50,0%)	2 (50,0%)
Totaal	96	28 (29,2%)	68 (70,8%)

Figuur 2.6 geeft de percentages uit Tabel 2.5 nog eens grafisch weer. Zo is duidelijk te zien dat een flexibele inrichting vaker voorkomt op scholen waar zowel homogene als heterogene klassen worden aangeboden dan op scholen met enkel homogene of heterogene klassen.

Figuur 2.6 *Flexibele of vaststaande inrichting onderbouw (%)*

Noot. Type 1 (homogeen), Type 2 (dakpan 1 jaar), Type 4 (dakpan/breed jaar 1 en 2), Type 5 (parallel homogeen/heterogeen), Type 6 (verschilt per onderwijstype).

1- of 2-jarige heterogene klassen

Als laatste onderdeel van dit thema is aan de scholengemeenschappen die heterogene klassen aanbieden gevraagd welke overwegingen een rol hebben gespeeld bij de keuze om juist één jaar of juist meerdere jaren heterogene klassen aan te bieden. We vergelijken hiervoor de antwoorden van Type 2 (dakpan jaar 1, $n = 10$) en Type 4 (dakpan/breed jaar 1 en 2, $n = 8$). De belangrijkste overweging om 1-jarige heterogene klassen (Type 2) aan te bieden is de opvatting dat na één jaar doorgaans wel duidelijk is welk niveau een leerling aankan (6x genoemd). Andere redenen voor 1-jarige heterogene klassen zijn: het bieden van

(opstroom)kansen (1x), na twee jaar is overstappen onwenselijk (1x) en een 2e brugjaar is slechts voor een kleine groep wenselijk (1x). Tot slot noemt één school dat ze nu de noodzaak van een verlengde brugperiode inzien (en dus vermoedelijk in de toekomst een 2-jarige brugklas willen aanbieden). De belangrijkste overwegingen om 2-jarige heterogene klassen aan te bieden (Type 4) zijn: het bieden van ontwikkelkansen en doorstroommogelijkheden (3x genoemd) en latere determinatie van het best passende niveau (2x). Daarnaast zijn genoemd: havo- en vwo-2 niveau liggen dicht bij elkaar (1x), wens ouders (1x) en stabiliteit/herkenbaarheid (1x).

2.3.4 Samenvatting

De belangrijkste reden van scholen om alleen met homogene klassen te werken is dat zij op deze manier het onderwijs direct op het juiste niveau kunnen geven. De belangrijkste redenen van scholen om met heterogene klassen te werken zijn in de eerste plaats het willen uitstellen van de keuze en/of latere determinatie van het best passende niveau, en in de tweede plaats het bieden van kansen, optimale doorstroommogelijkheden en het feit dat leerlingen van verschillende niveaus elkaar kunnen stimuleren. De belangrijkste reden om met combinatie van parallelle homogene en heterogene klassen te werken is dat voor sommige leerlingen het best passende niveau nog niet duidelijk is, terwijl dat voor andere leerlingen wel geldt, en dat scholen de leerlingen kansen willen bieden om door te groeien.

De homogene klassen worden doorgaans aangeboden voor de laagste en hoogste niveaus en/of voor tweetalig onderwijs, met als reden deze groepen beter te kunnen bedienen. In aanvulling hierop blijken voor het parallel aanbieden van homogene en heterogene klassen ook de leerlingaantallen, klassengrootte en financiën een rol te spelen, als ook de wens om zo goed mogelijk aan te sluiten op de basisschooladviezen.

Maar liefst 80% van de scholen geeft aan dat de keuze om de onderbouw op een bepaalde manier in te richten past bij de pedagogisch-didactische visie (de uitgangspunten en de gekozen aanpak) van de school. Daarnaast heeft 42% de keuze gemaakt door ideologie/opvatting van de school om leerlingen van verschillende niveaus juist wel of juist niet bij elkaar in de klas te plaatsen. We zagen hiervoor geen noemenswaardige verschillen tussen de verschillende typen scholen. Voor een aantal scholen met alleen homogene klassen speelt mee dat deze werkwijze het beste hanteerbaar is voor docenten. Ook het minimum en/of maximum aantal leerlingen per klas en afspraken met basisscholen in de regio worden genoemd als reden om met alleen homogene klassen te werken. Scholen die in 1-jarige dakpanklassen aanbieden noemen eveneens dat afspraken met basisscholen in de regio een rol spelen. Voor een aantal scholen met 2-jarige heterogene klassen of parallelle homogene en heterogene klassen speelt het minimum en/of maximum aantal leerlingen per klas een rol,

evenals het minimum en/of maximum aantal aan te bieden brugklassen. Voor de scholen met parallelle homogene en heterogene klassen spelen daarnaast afspraken met de basisscholen in de regio een rol en wordt ook de expliciete wens van ouders relatief vaak genoemd. Opvallend is verder dat 95% van de scholen meerdere overwegingen heeft aangekruist (doorgaans twee tot zes verschillende overwegingen) en dat in aanvulling op de lijst met overwegingen nog bijna 60 (deels overlappende) aanvullende overwegingen zijn genoemd, ofwel genoemd als aanvulling op de onderwijsinhoudelijke overwegingen, organisatorische en/of financiële overwegingen of overwegingen ingegeven door externe factoren, ofwel genoemd als aanvulling bij de open vraag over dit thema. Dit zijn bijvoorbeeld: kansen bieden, aansluiting bij schooladviezen, of de specifieke vormgeving van het onderwijs op de school. Dit geeft aan dat de keuze voor een specifieke inrichting van de onderbouw doorgaans gebaseerd is op een breed scala aan overwegingen.

Ongeveer 30% van de scholen geeft aan dat de inrichting van de onderbouw per schooljaar wordt bepaald (deze staat dus niet van tevoren vast). Dit zien we met name bij de scholen die parallel homogene en heterogene klassen aanbieden in de onderbouw.

De overwegingen om te kiezen voor 1-jarige of 2-jarige heterogene klassen lopen zeer uiteen. Aan de ene kant noemen scholen met 1-jarige heterogene klassen dat na één jaar doorgaans wel duidelijk is welk niveau een leerling aankan, aan de andere kant noemen scholen met 2-jarige heterogene klassen juist dat een verlengde brugperiode (meer) ontwikkelkansen en doorstroommogelijkheden biedt en er daarom pas later determinatie plaatsvindt. Net als bij de voorgaande onderwerpen lopen de overwegingen van scholen om te kiezen voor een specifieke inrichting van de onderbouw uiteen, maar leggen beide typen scholen de nadruk op de ‘best passende’ inrichting van de onderbouw voor hun leerlingen.

2.4 Belemmerende en bevorderende factoren

In deze paragraaf wordt de volgende onderzoeksvraag beantwoord:

Vraag 4: Welke belemmerende en bevorderende factoren ervaren vo-scholen bij de keuze al dan niet bepaalde soorten brugklassen in te richten?

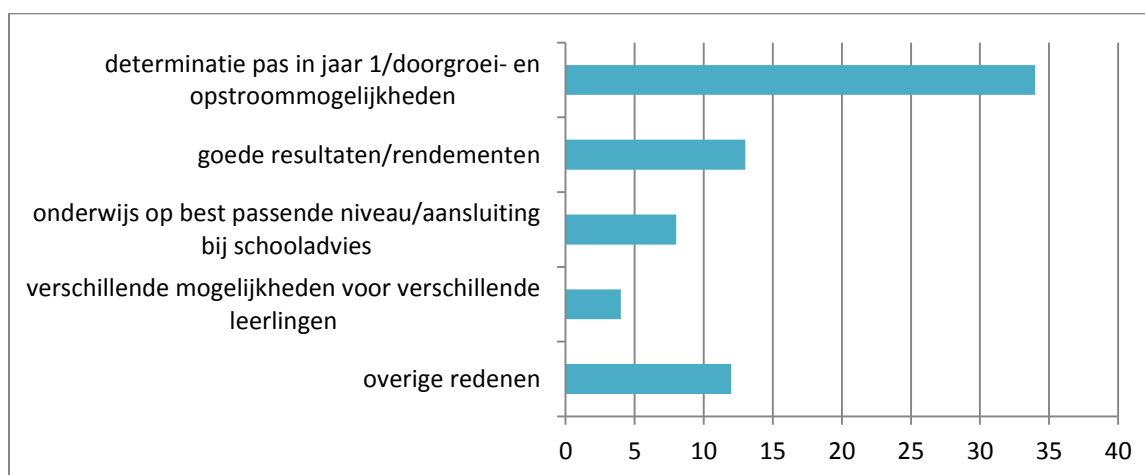
2.4.1 Tevredenheid met huidige inrichting

Eerst is gevraagd of de scholen tevreden zijn met de huidige inrichting van de onderbouw. Ook is gevraagd of ouders (volgens de school) tevreden zijn. Van de 97 scholengemeenschappen is ruim 80% tevreden over de huidige inrichting van de onderbouw (Tabel 2.6). Type 2 scholen zijn over het algemeen wat minder tevreden dan de andere typen.

Tabel 2.6 *Tevreden met inrichting onderbouw*

Type inrichting:	<i>n</i>	Tevreden met inrichting onderbouw?	Ouders tevreden met inrichting onderbouw?
Type 1 (homogeen)	19	16 (84,2%)	18 (94,7%)
Type 2 (dakpan jaar 1)	14	9 (64,3%)	13 (92,9%)
Type 4 (dakpan/breed jaar 1 en 2)	10	9 (90,0%)	10 (100,0%)
Type 5 (parallel homogeen en heterogeen)	50	42 (84,0%)	47 (94,0%)
Type 6 (verschilt per onderwijsniveau)	4	3 (75,0%)	4 (100,0%)
Totaal	97	79 (81,4%)	92 (94,8%)

De belangrijkste reden voor *tevredenheid* over de inrichting van de onderbouw is dat de determinatie van leerlingen pas in leerjaar 1 plaatsvindt (en niet op de basisschool; dit zijn redenen genoemd door scholen die met heterogene klassen werken) en leerlingen voldoende doorgroei- en opstroommogelijkheden krijgen in de onderbouw (dit zijn redenen genoemd door alle typen). Zie Figuur 2.7 voor een overzicht van de genoemde redenen. Daarnaast wordt gewezen op de goede resultaten/rendementen die de huidige inrichting heeft opgeleverd. Ook noemen scholen dat de leerlingen op deze manier direct onderwijs krijgen op het best passende niveau en/of dat het onderwijs aansluit bij het basisschooladvies. Een klein aantal scholen benoemt dat zij tevreden is over het feit dat zij verschillende mogelijkheden bieden voor verschillende leerlingen (bv. zowel homogene als heterogene klassen).

Figuur 2.7 *Redenen voor tevredenheid met huidige inrichting*

“Het meest recht gedaan wordt aan kansen voor leerlingen in relatie tot het zo snel mogelijk toebewegen naar onderwijs op hun niveau.” (Type 5)

“Organisatorisch goed werkbaar, de tweejarige brugperiode zorgt voor een goed vangnet voor de leerlingen die moeilijk te determineren zijn na de basisschool.” (Type 1)

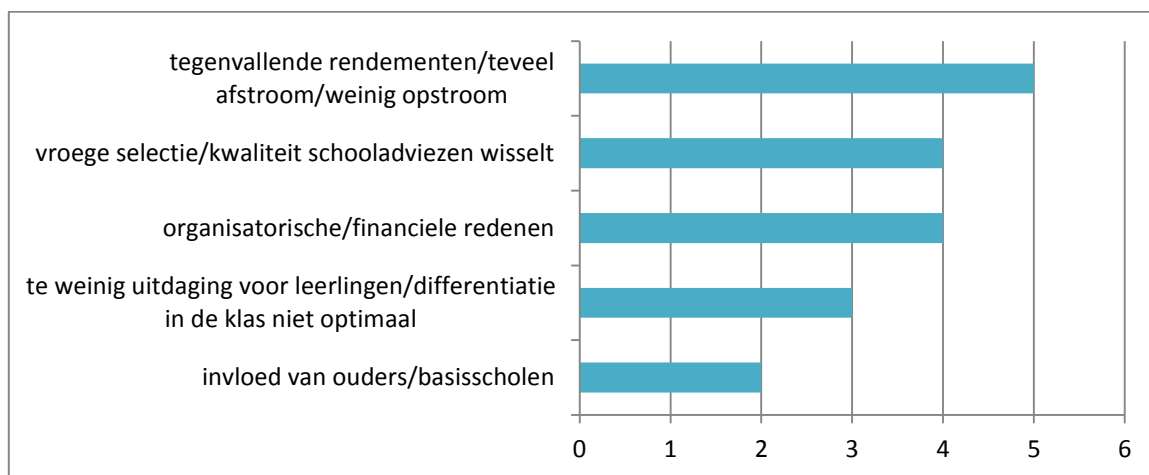
“De determinatie pas op onze eigen school plaatsvindt en niet op de basisschool.” (Type 4)

“Wij transformeren een dubbel schooladvies hier in één jaar in een enkelvoudig toekomstperspectief” (Type 5)

“Naast de indeling in homogene niveaus proberen we binnen dat niveau toch talenten te stimuleren door bijvoorbeeld een vwo-klas met tweetalig onderwijs aan te bieden, en door een havo sportklas en een havo cultuurklas te organiseren” (Type 1)

“De recente keuze voor een homogene havo stroom moet zich nog bewijzen – en kinderziektes opgelost – maar in alle andere [onderwijs]typen sluiten we goed aan bij de adviezen.” (Type 5)

De belangrijkste reden voor *ontevredenheid* over de huidige inrichting van de onderbouw is tegenvallende rendementen/teveel afstroom/weinig opstroom (zie Figuur 2.8). Bij de laatste categorie, de invloed van ouders/basisscholen, is door de twee scholen aangegeven dat er behoefte is aan heterogene brugklassen.

Figuur 2.8 Redenen voor ontevredenheid met huidige inrichting

“We graag een homogene vwo-klas zouden willen aanbieden, maar daarvoor te weinig aanbod [van vwo-leerlingen] hebben tot nu toe.” (Type 5)

“Er te veel afstroom plaatsvindt in klas 2 en zo onderpresteerders ontstaan in de verdere schoolkolom.” (Type 2)

“Het aanbieden van beide typen is organisatorisch elk jaar weer zo’n opgave en bovendien ook qua kosten niet erg rendabel.” (Type 5)

“[De] huidige inrichting [is] gebaseerd op twee gedachten: verticale stroom en de heterogene stroom die beide kanten op kan gaan [op- afstroom] – dat is vooral een organisatorische keuze geweest en is niet onderwijskundig onderbouwd.” (Type 5)

Volgens de scholen zijn vrijwel alle ouders tevreden over de huidige inrichting van de onderbouw (Tabel 2.6). Volgens vijf scholen zijn de ouders ontevreden. Bij deze vijf scholen

geldt dat sommige ouders voorkeur hebben voor een homogene (vwo) klas (3x genoemd), terwijl er ook één school is waar sommige ouders juist graag een dakpanklas zouden willen. Eén school geeft aan dat de doorstroomeisen vanuit een dakpanklas naar het hoogste niveau soms moeilijk aan ouders uit te leggen zijn.

“Het plaatsen van een leerling in een dakpanklas schept soms verkeerde verwachtingen bij ouders. We scheppen graag kansen, maar dat wil niet zeggen dat deze voor elke leerling haalbaar zijn.” (Type 5)

Op 77 scholengemeenschappen (79,4%) zijn zowel de school als de ouders tevreden over de huidige inrichting van de onderbouw. Op 15 scholen (15,5%) is men zelf niet (helemaal) tevreden, terwijl (volgens de school) ouders wel tevreden zijn. Op slechts twee scholen is men zelf wel tevreden, terwijl ouders dat (volgens de school) niet zijn. Tot slot zijn op drie scholen zowel de school zelf als de ouders niet tevreden. Bij deze drie scholen komen de redenen voor ontevredenheid van de school en de ouders overeen (bv. beide behoefte aan homogene vwo klas).

In de telefonische interviews is de respondenten nader gevraagd of de recente ervaringen van de inrichting van de onderbouw aanleiding gaf om deze inrichting (in zijn totaliteit, of op onderdelen) te wijzigen. Van de 17 respondenten gaven zeven aan dat zij eigenlijk altijd al (zeer) tevreden waren over de inrichting, met name in termen van rendement, opstroom en dergelijke; drie gaven aan dat de (relatief) recentelijk gewijzigde inrichting had geleid tot positieve ervaringen. Volgens één school is de huidige combinatie van homogene en heterogene klassen organisatorisch zeer complex en financieel erg kostbaar. Vooralsnog zijn er echter geen wijzigingen ophanden, ook omdat onderwijskundige veranderingen (tto klas, sportklas) zich nog moeten ‘bewijzen’.

Bij zes scholen blijkt dat de huidige inrichting toch niet de beoogde/gewenste resultaten (meer) oplevert, en beraadt de school zich op een andere invulling van de onderbouw. Dit zijn soms relatief kleinschalige aanpassingen, zoals het aanbieden van één (tijdelijke) nieuwe homo- of heterogene klas. In andere gevallen gaat het om grote veranderingen die recentelijk zijn ingevoerd of die in de nabije toekomst worden voorzien. In het volgende kader worden van vier scholen de huidige ontwikkelingen beschreven.

Van heterogeen naar (meer) homogeen

In één school met heterogene klassen staat de deskundigheid van docenten om goed in te kunnen springen op de verschillende niveaus binnen de klas ter discussie. Door regionale krimp en een veranderende leerlingpopulatie (meer havo leerlingen dan voorheen) overweegt de school zijn schoolbrede heterogeniteit op te geven door ook homogene havo en vwo brugklassen te gaan organiseren.

Van heterogeen naar homogeen en vakken op niveau

In een ander geval is de school, in het kader van voorziene krimp, vrij recentelijk een samenwerkingsverband aangegaan met andere vo-scholen, waardoor de school alleen nog homogene mavo en havo klassen aanbiedt (voorheen waren er dakpanklassen). Het blijkt dat de homogene indeling in mavo en havo nog niet uitwerkt zoals bedoeld. Volgens de onderbouwcoördinator wordt er te veel nadruk gelegd op wat (welke vakken) de leerling niet beheerst op het niveau dan dat talenten worden gestimuleerd en benut. In beide klastypen lijkt hierdoor een deel van de leerlingen te maken te hebben met verminderde intrinsieke motivatie en school burn-out gevoelens. Om dit tegen te gaan wordt gewerkt met arrangementen in de onderbouw zoals het technasium, het cultuurarrangement als ook een basis-arrangement. Ook bestaan er herstelprogramma's om bepaalde vakken op te halen. In de nabije toekomst wil de school in de onderbouw graag gebruik maken van het aanbieden van vakken op lagere en hogere niveaus: *“Havo leerlingen die niet sterk zijn in talen kunnen dan bijvoorbeeld op mavo niveau deze vakken volgen, en de sterke bèta mavo leerlingen zouden (in theorie) wiskunde op havo niveau kunnen volgen.”*

Van heterogeen naar homogeen naar (vermoedelijk) combinatie

Ook op de derde school is recentelijk de inrichting veranderd van heterogene klassen naar homogene klassen. Er wordt sinds twee schooljaren gewerkt met homogene mavo, havo en vwo klassen. Dit omdat de rendementen onvoldoende waren, maar ook omdat er sprake was van een niet uitdagende sfeer in de klassen – er werd teveel op het laagste niveau lesgegeven en de motivatie bij leerlingen nam af. Het kwaliteitsoordeel van de Inspectie van het Onderwijs speelde mee in de veranderingen. Voor deze school komen basisscholen in de omgeving toch vaak met meervoudige schooladviezen en daarom is de plaatsing niet altijd even adequaat. Ook bij ouders, met name van vmbo/havo leerlingen, is er een grote behoefte aan dakpanklassen. De verwachting is daarom dat de school in de nabije toekomst toch weer dergelijke klassen gaat aanbieden, en inzet op zoveel mogelijk opstroom.

Terug naar een tweejarige brugklas

In een vierde school waar men vanwege ‘rendementsdenken’ met havo/vwo dakpanklassen (1 jaar) en met homogene vmbo en tweetalig vwo klassen werkt is men op zoek naar een onderwijskundig onderbouwde keuze voor de langere termijn, die beter recht doet aan de verschillen tussen leerlingen, met name in de dakpanklassen. De inrichting voor enerzijds ‘de verticale kolom’ en anderzijds op- en afstrooimogelijkheden na één brugjaar zou momenteel teveel zijn ingegeven door organisatorische en financiële prikkels. Zij onderzoeken nu de mogelijkheid en de verwachte opbrengsten van een tweejarige brede brugperiode havo/vwo (die er in het verleden ook was).

De overweging om een andere invulling te geven aan de onderbouw van de school lijkt (vooralsnog) bij de zeventien geïnterviewde scholen niet direct te volgen uit de beleidsmatige stimulering van de overheid om heterogene klassen te behouden. Wel wordt enige keren genoemd dat de mogelijkheid om vakken als modules aan te bieden, op verschillende niveaus, wordt gewaardeerd, of men overweegt om daarmee te gaan ‘experimenteren’.

2.4.2 Ervaring met andere inrichting

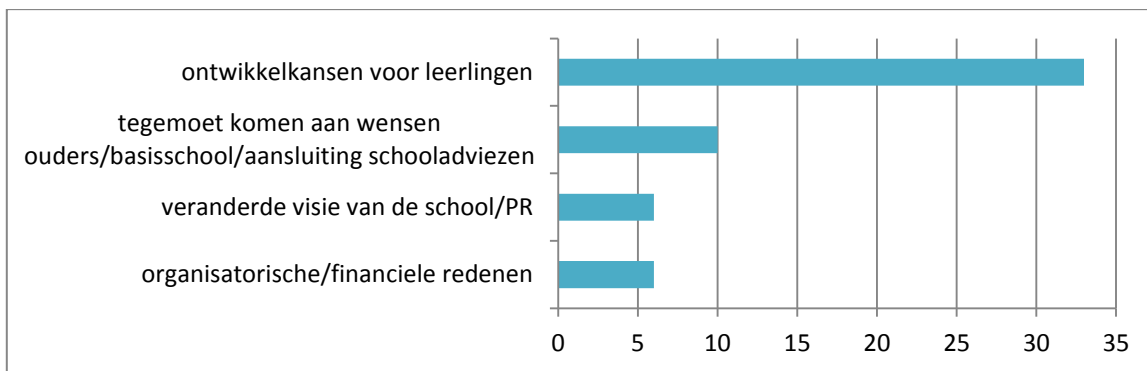
Vervolgens is gevraagd of eerder ervaring is opgedaan met een andere inrichting van de onderbouw. Van de 97 scholengemeenschappen gaven er 53 (54,6%) aan dat zij eerder ervaring hebben opgedaan met een andere inrichting van de onderbouw (één school heeft deze vraag niet ingevuld). Uit Tabel 2.7 blijkt het volgende. Zeventien scholen hebben ervaring met (meer) heterogene/dakpanklassen, wat in grote lijnen overeenkomt met Type 2. Dit zijn vrijwel allemaal scholen die nu (ook) homogene klassen aanbieden. Daar staat tegenover dat 13 scholen ervaring hebben met (meer) homogene klassen (zoals bij Type 1), terwijl zij nu vrijwel allemaal (ook) heterogene klassen aanbieden. Tien scholen hebben ervaring met een 2-jarige brugperiode (Type 4), maar bieden nu 1-jarige dakpanklassen en/of parallel homogene en heterogene klassen aan. In totaal hebben zes scholen ervaring met parallelle homogene en heterogene klassen (Type 5), maar is de indeling daarvan gewijzigd bij vier scholen. Eén school is van homogene klassen naar Type 5 overgestapt en één school is van dakpanklassen naar Type 5 overgestapt. Tot slot hebben vijf scholen eerder ervaring opgedaan met brede klassen (> twee niveaus) in leerjaar 1 (Type 3). Dit type komt bij de huidige inrichting van de participerende scholen niet meer voor (NB overigens betekent dit niet dat dit type op vo-scholen in Nederland niet meer voorkomt; dit geldt enkel voor de aan het onderzoek deelnemende scholengemeenschappen).

Tabel 2.7 Eerdere ervaring met andere inrichting onderbouw

		Eerder ervaring opgedaan met:				
Huidige inrichting:	<i>n</i>	Type 1	Type 2	Type 3 ^a	Type 4	Type 5
Type 1 (homogeen)	11	2	8	0	0	1
Type 2 (dakpan jaar 1)	4	1	0	1	2	0
Type 4 (dakpan/breed jaar 1 en 2)	2	1	0	0	0	1
Type 5 (parallel homogeen en heterogeen)	33	10	7	4	8	4
Type 6 (verschilt per onderwijsniveau)	3	1	2	0	0	0
Totaal	53	13	17	5	10	6

^a Breed in jaar 1.

Op de vraag waarom uiteindelijk gekozen is voor een andere inrichting van de onderbouw waren de antwoorden als volgt (twee van de 53 scholen hebben deze vraag niet ingevuld). De belangrijkste reden die wordt genoemd zijn de ontwikkelkansen van de leerlingen (kansen bieden, maatwerk, leerlingen beter bedienen, tegenvallende resultaten voor bepaalde groepen leerlingen), zie Figuur 2.9. Een andere reden is het tegemoet willen komen aan de wensen van ouders, de basisschool en/of beter willen aansluiten bij de afgegeven basisschooladviezen. Enkele scholen geven aan dat de verandering met de visie van de school of PR-redenen te maken had. Tot slot waren er op enkele scholen organisatorische/financiële redenen om de inrichting van de onderbouw te wijzigen.

Figuur 2.9 Redenen waarom voor een andere inrichting gekozen is

Of de opgegeven redenen specifiek voor een aantal afzonderlijke verandertrajecten geldt (bv. van Type 1 naar Type 2) hebben we ter aanvulling gekeken naar verandertrajecten die minimaal 5 scholengemeenschappen hebben doorlopen. Deze verandertrajecten zijn vetgedrukt in Tabel 2.7. We noemen alleen de vaakst aangekruiste redenen vanwege de lage aantallen. Van de scholen met homogene klassen (Type 1) die eerder ervaring hebben opgedaan met (meer) heterogene/dakpan/combinatieklassen zijn de ontwikkelkansen van de leerlingen de belangrijkste reden geweest om over te stappen naar homogene klassen.

Van dakpanklassen naar (meer) homogene klassen:

“De belofte om leerlingen op meerdere niveaus te kunnen bedienen in de klas kon onvoldoende waargemaakt worden op dat moment.”(Type 1)

“Matige studieresultaten en een minder uitdagende sfeer in de klas.”(Type 1)

Deze reden voor verandering zien we echter ook terug bij de scholen die nu parallel homogene en heterogene klassen aanbieden (Type 5) en eerder met 2-jarige heterogene klassen (Type 4) of (meer) heterogene klassen (Type 2) werkten.

Van dakpanklassen naar parallelle homogene en heterogene klassen:

“Vooral de gevoelde noodzaak om vwo-leerlingen op maat te kunnen bedienen.” (Type 5)

“Omdat kinderen achterstanden opliepen in vergelijking met de homogene klassen.” (Type 5)

“[Er ontstaan] ongewenste (cognitieve) groepen: een klein deel laag presteerders, een grote middengroep, en een aantal (bovenmatige) goede leerlingen; lastig om daar als docent goed op in te springen” (Type 2)

Van 2-jarige heterogene klassen naar parallelle homogene en heterogene klassen:

“In de verlengde brugklas was het lastig om de leerlingen van beide niveaus goed te bedienen.” (Type 5)

“Leerlingen van het hoogste niveau voelden zich afgeremd, die van het laagste niveau konden de stof en het tempo niet aan.” (Type 5)

De enige uitzondering hierop zijn de scholen die nu parallel homogene en heterogene klassen aanbieden (Type 5) en eerder ervaring hebben opgedaan met (meer) homogene klassen. Naast het bieden van ontwikkelkansen voor leerlingen is door meerdere scholen aangegeven dat er organisatorisch/financiële redenen waren om de onderbouw anders in te richten.

Van homogene klassen naar parallelle homogene en heterogene klassen:

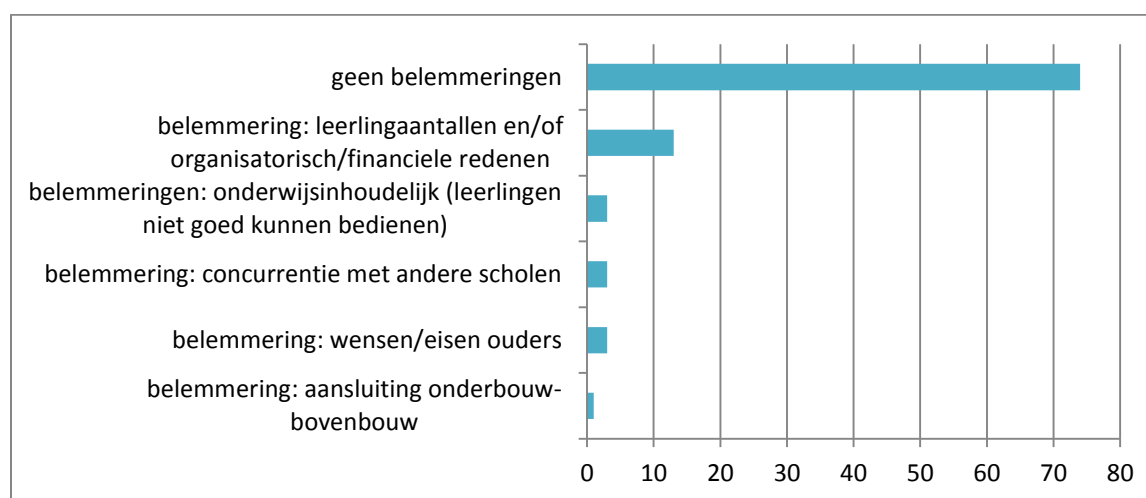
“Leerlingen prikkelen door op bovenliggende niveau les te geven.” (Type 5)

“We werden door praktische en financiële omstandigheden gedwongen, maar zijn nu blij met de mogelijkheden tot differentiatie die min of meer afgedwongen worden door de situatie.” (Type 5)

2.4.3 Belemmerende en bevorderende factoren voor andere inrichting

Belemmeringen om onderbouw anders in te richten

De meeste scholengemeenschappen (76,3%) ondervinden geen belemmeringen om de onderbouw anders in te richten en/of zijn tevreden zijn met de huidige inrichting van de onderbouw. De 23 scholengemeenschappen (23,7%) die wel belemmeringen ondervinden, noemen de leerlingaantallen en/of organisatorische/financiële redenen als belangrijkste belemmering (13x genoemd). Deze belemmering is genoemd door 4 scholen met alleen homogene klassen (Type 1), 6 scholen met een combinatie van homogene en heterogene klassen (Type 5) en 2 andere scholen (Type 4 en Type 6). Voor scholen met alleen heterogene klassen (zoals Type 2) lijken leerlingaantallen en/of organisatorische/financiële redenen nauwelijks als belemmering om de onderbouw anders in te richten te worden ervaren. Figuur 2.10 geeft de overige ervaren belemmeringen weer. In aanvulling hierop heeft één school opgeschreven ‘tegenstrijdigheid is wetenschappelijke onderbouwing’ en heeft één school geen toelichting gegeven.

Figuur 2.10 *Belemmeringen voor andere inrichting onderbouw*

“Dat het aantal klassen bepaald wordt door het aantal leerlingen en niet door het niveau.” (Type 4)

“Het aantal leerlingen in totaal. Het liefst zouden we van elk niveau een homogene en een heterogene klas maken.” (Type 5)

“Gevaar van daling niveau in heterogene klassen als daar teveel leerlingen in zitten met het lagere niveau.” (Type 5)

“Concurrentie: andere scholen in de omgeving gaan in toenemende mate met homogene groepen werken.” (Type 5)

“Regionale afspraken en positie: basisscholen en ouders weten wat ze bij ons kunnen halen – en wat andere scholen aanbieden.” (Type 5)

Aanpassingen inrichting onderbouw door nieuwe berekening onderbouwrendement

Het onderbouwrendement wordt sinds juni 2016 bepaald aan de hand van twee indicatoren: (1) onderwijspositie in leerjaar 3 ten opzichte van het advies van de basisschool en (2) zittenblijven in de eerste twee leerjaren. Indien leerlingen met meervoudige adviezen (bv. havo/vwo) in het hoogst geadviseerde niveau geplaatst worden en alsnog afstromen, dan geldt dit voor de rendementsberekeningen niet als afstroom. Aan de hand van deze toelichting is gevraagd of deze gewijzigde berekening van het onderbouwrendement door de Inspectie van het Onderwijs geleid heeft tot aanpassingen in de inrichting van de onderbouw en de plaatsing van leerlingen in leerjaar 1. Deze vraag is door twee scholen niet beantwoord. Van de overige 95 scholen geven er 11 (11,6%) aan dat de wijziging geleid heeft tot aanpassingen. Bij vier scholen is de inrichting aangepast (bv. dakpanklassen naar homogene klassen in leerjaar 1 of juist van homogene klassen naar dakpanklassen). Andere wijzingen zijn vrij divers (bv. doubleren in de onderbouw kan in principe niet meer, zwaardere overgangsregelingen voor betere determinatie, meer maatwerk).

Ongeveer de helft van de scholen waar telefonische interviews mee zijn gehouden heeft de afgelopen twee jaren de effecten van de gewijzigde regelgeving omtrent de basisschooladviezen al gemerkt. Men ziet relatief meer enkelvoudige dan meervoudige schooladviezen. Bovendien worden (in hun ogen) relatief veel schooladviezen (in samenspraak met ouders en basisschool) na afname van de centrale eindtoets alsnog aangepast, bijvoorbeeld van havo/vwo naar vwo. Dit kan vervolgens consequenties hebben voor de aantallen aangemelde leerlingen, de samenstelling van klassen, en de formatie van docenten die deze klassen gaan lesgeven. *“Het is een hele puzzel geweest om na de eerste aanmeldingsronde alle leerlingen met veranderde schooladviezen alsnog in een juiste klastype te plaatsen.”*

De vraag waarom de wijziging *niet* geleid heeft tot aanpassingen is door 64 van 83 scholengemeenschappen (die op bovenstaande vraag ‘nee’ hadden geantwoord) ingevuld. Verreweg de belangrijkste reden is dat volgens de scholen het rendement goed is, er geen aanleiding toe is, de eigen ervaringen van de schoolzwaarder wegen en dat al jaren op deze

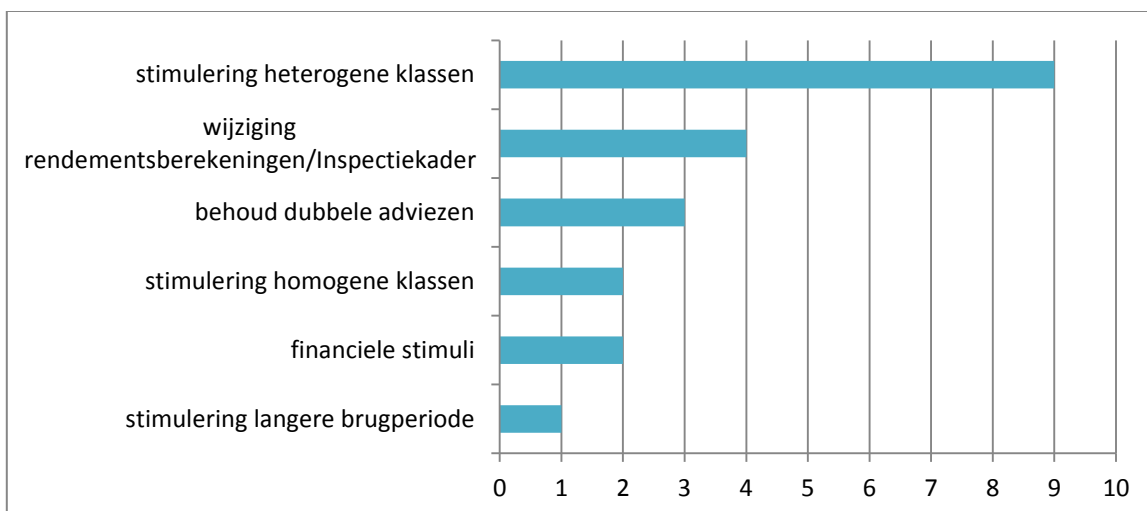
manier gewerkt wordt (46x genoemd). Overige redenen zijn: het gaat om de leerlingen (4x), de plaatsing van leerlingen volgt op de afgegeven basisschooladviezen (3x) en deze (weer) vaker dubbel zijn (2x), pedagogisch-didactische/onderwijsinhoudelijke redenen (2x), leerlingen zo snel mogelijk op het juiste niveau willen plaatsen (1x) en één school kan niet anders vanwege krimp. Daarnaast weten vijf scholen nog niet of ze aanpassingen gaan doorvoeren en/of zijn de scholen van plan om in de toekomst aanpassingen door te voeren.

Aansluitend is gevraagd of bepaalde factoren in de wet- en regelgeving positief hebben bijgedragen aan de opzet van de huidige inrichting van de onderbouw. Deze vraag is door 54 scholen (55,6%) beantwoord. Uit de antwoorden kwam naar voren dat het overgrote deel van de scholen geen positieve dan wel negatieve bijdragen ziet (37x genoemd). Twaalf scholen zien een positieve bijdrage. Daarvan noemen vijf scholen dat zij aan twijfelgevallen nu betere kansen kunnen bieden, omdat doorstroom naar het laagste niveau niet negatief doorwerkt in de rendementsberekeningen. Ook wordt door vier scholen opgemerkt dat zij door de wijziging de vrijheid ervaren om het onderwijs naar eigen inzicht in te richten en passend onderwijs/maatwerktrajecten vorm te geven. De andere drie scholen gaan in op de advisering, en onderstrepen als positieve bijdragen dat basisscholen dubbele adviezen mogen (blijven) geven, de brugklas zo heterogener wordt en/of zij doordat het advies leidend is geworden een brede brugklas zijn gaan overwegen. Tot slot noemen vijf scholen dat de beleidswijziging tot strategisch gedrag bij vo-scholen leidt en dat de wijzigingen in de wet- en regelgeving tot verwarring en ‘gewieber’ hebben geleid.

<i>“De nieuwe wetgeving geeft ons meer mogelijkheden om leerlingen kansen te geven.” (Type 5)</i>   <i>“Nu het advies van de basisschool leidend is geworden overwegen we de inrichting van een brede brugklas.” (Type 1)</i>   <i>“Dat de dubbele advisering niet negatief doorwerkt wanneer een leerling op het lagere niveau doorstroomt.” (Type 5)</i>

Stimulering bepaalde typen inrichting

Als afsluiting van dit kernthema is gevraagd of naar hun weten bepaalde soorten inrichting van de onderbouw gestimuleerd worden, bijvoorbeeld door de overheid in wet- en regelgeving om bepaalde soorten inrichting van de onderbouw eenvoudiger/voordeliger te maken. Tevens is gevraagd op welke wijze deze stimulans gebeurt. Deze vraag is door acht scholen niet beantwoord. Van de overige 89 scholengemeenschappen geven er 25 (28,1%) aan dat bepaalde soorten inrichting gestimuleerd worden (Figuur 2.11).

Figuur 2.11 *Stimulering bepaalde typen inrichting onderbouw*

Meerdere scholen noemen stimulering van heterogene klassen, terwijl ook de stimulering van homogene klassen wordt genoemd (zij het in mindere mate). Andere stimulansen worden slechts door een klein aantal scholen genoemd. Tot slot is uit enkele antwoorden af te leiden dat sommige scholen niet te spreken zijn over de huidige beleidsontwikkelingen (o.m. het beleid wisselt steeds, de focus op rendement is te sterk, nog grotere klassen, teveel druk vanuit de politiek/samenleving).

“De overheid wil graag dat leerlingen kansen krijgen. Het is dan wel belangrijk dat scholen die dit aanbieden (en wij zijn er één van... ruim 40% van de vwo-leerlingen in 6-vwo heeft géén vwo in het zijn/haar advies).” (Type 1)

“Het stimuleren van het geven van dubbele adviseringen.” (Type 5)

2.4.4 Samenvatting

Ruim 80% van de scholen is tevreden over de huidige inrichting van de onderbouw en is in de veronderstelling dat 95% van de ouders tevreden is. Daarbij meldt 76% van de scholen dat zij geen belemmeringen ondervinden om de onderbouw anders in te richten. De vaakst genoemde belemmeringen zijn de leerlingaantallen en/of organisatorisch/financieel van aard (door 13% van de scholen genoemd). Deze belemmeringen zijn genoemd door scholen met alleen homogene klassen en door scholen die een combinatie van homogene en heterogene klassen aanbieden, maar nauwelijks door scholen met alleen heterogene klassen.

De gewijzigde berekening van het onderbouwrendement door de Inspectie van het Onderwijs heeft bij 12% van de scholen geleid tot aanpassingen in de inrichting van de onderbouw, maar de precieze aanpassingen lopen uiteen. Veelgenoemde redenen om geen wijzigingen aan te brengen zijn goede rendementen, het ontbreken van een concrete aanleiding hiertoe, dat de

eigen ervaringen van de school zwaarder wegen dan (mogelijke) landelijke ontwikkelingen, en ‘dat al jaren op deze manier gewerkt wordt’. Of bepaalde factoren in de wet- en regelgeving positief hebben bijgedragen aan de opzet van het huidige inrichting van de onderbouw is door bijna de helft van de scholen niet beantwoord of door de scholen met ‘nee’ beantwoord. Enkele scholen noemen dat ze twijfelgevallen nu betere kansen kunnen bieden (vanwege de gewijzigde berekening van het onderbouwendement), maar er zijn ook enkele negatieve bijdragen (bv. strategisch gedrag vo-scholen) genoemd. Verschillende scholen ervaren dat bepaalde soorten inrichting van de onderbouw, en dan met name het behoud van heterogene klassen, door de overheid worden gestimuleerd.

2.5 Mobiliteit van leerlingen

In deze paragraaf wordt de volgende onderzoeksvraag beantwoord:

Vraag 5: Op welke alternatieve manieren (naast de inrichting van brede brugklassen) wordt mobiliteit in het onderwijs gestimuleerd en te vroege selectie voorkomen? Welke redenen zijn er om daarvoor te kiezen?

2.5.1 Overgangsnormen

In de eerste plaats is gevraagd welke overgangsnormen worden gehanteerd voor overgaan naar het volgende leerjaar in de onderbouw (zie Tabel 2.8).

Tabel 2.8 *Overgangsnormen*

	# keer aangekruist:
Er worden in de onderbouw geen overgangsnormen gehanteerd (alle leerlingen gaan door naar het volgende leerjaar).	4 (4,1%)
Er worden eisen gesteld aan de rapportcijfers van de leerlingen.	75 (77,3%)
Het oordeel van de docentenvergadering over de leerling moet positief zijn (in ieder geval bij ‘bespreekgevallen’).	77 (79,4%)
De overgangsnormen verschillen per leerjaar.	37 (38,1%)
Andere overgangsnormen, namelijk ...	10 (10,3%)

Verreweg de meeste scholengemeenschappen hanteren overgangsnormen voor overgaan naar het volgende leerjaar in de onderbouw. Dit doen zij doorgaans door eisen te stellen aan rapportcijfers en/of doordat het oordeel van de docentenvergadering over de leerling positief moet zijn. De combinatie van rapportcijfer-eisen en een positief oordeel van de docentenvergadering is door 69 scholengemeenschappen (71,1%) aangekruist. Uit de toelichting bij ‘Andere overgangsnormen’ blijkt dat sommige scholengemeenschappen aanvullende procedures hanteren. Voor leerlingen die de overgangsnormen niet gehaald

hebben of voor bespreekgevallen kan de docentenvergadering alsnog beslissen of een leerling alsnog bevorderd kan worden (3x). Daarnaast hanteert een aantal scholen normen die afgeleid zijn van de slaag-zakregeling (1x) of de examennormen (1x) of worden RTTI toetsen en het Cito volgsysteem gebruikt om te beslissen of een leerling over mag gaan (1x). Eén scholengemeenschap heeft aangegeven dat ook het vakadvies medebepalend is. Twee scholen hebben aangegeven dat er aparte normen gelden voor leerlingen om op het hoogste niveau van het dakplanniveau verder te mogen. Eén school hanteert een verlengde brugperiode (alle leerlingen gaan in principe door naar leerjaar 2), maar bespreekt dit met ouders/leerlingen bij ‘bespreekgevallen’. Soms wordt dan alsnog besloten om een jaar over te doen of naar een hoger of lager niveau te gaan.

Vervolgens is gevraagd of de overgangsnormen en/of afspraken hierover in de schoolgids en de website zijn vastgelegd. De schoolgids is door 55 scholen (56,7%) aangekruist en de website door 77 scholen (79,4%). Daarnaast noemen 11 scholen dat zij een bevorderingsreglement, beleidsstuk, intern stuk of overgangsrichtlijnen hebben (bv. beschreven in het Programma van Toetsing Onderbouw, PTO) waarin de overgangsnormen beschreven staan. Tevens hebben negen scholen aangegeven dat zij deze informatie digitaal of op papier doorgeven aan de ouders/verzorgen en/of de leerlingen (bv. een informatieboekje).

2.5.2 Mobiliteitsmogelijkheden en het voorkomen van te vroege selectie

Leerlingen die boven verwachting presteren kunnen opstroom naar een hoger niveau en/of diploma's stapelen. Leerlingen die beneden verwachting presteren kunnen afstroom naar een lager niveau en/of een jaar blijven zitten. De scholen moesten aankruisen welke aspecten bij deze beslissingen een rol spelen (zie Tabel 2.9).

Tabel 2.9 *Mobiliteit*

	Opstroom	Stapelen diploma's	Afstroom	Zittenblijven
De rapportcijfers van de leerling.	94 (96,9%)	29 (29,9%)	91 (93,8%)	79 (81,4%)
De examencijfers van de leerling (alleen voor stapelen van diploma's).	n.v.t.	55 (56,7%)	n.v.t.	n.v.t.
Het oordeel van de docentenvergadering.	86 (88,7%)	25 (25,8%)	87 (89,7%)	80 (82,5%)
De wens van de leerling/ouders.	64(66,0%)	25 (25,8%)	71 (73,2%)	52 (53,6%)
Andere aspecten, namelijk ...	9 (9,3%)	4 (4,1%)	8 (8,2%)	9 (9,3%)

Om op te kunnen stromen naar een hoger niveau of af te stromen naar een lager niveau spelen op vrijwel alle scholen de rapportcijfers een belangrijke rol en in veel gevallen ook het oordeel van de docentenvergadering. Ook de wensen van de leerling/ouders spelen doorgaans een rol bij deze beslissingen (ruim tweederde van de scholen heeft dit aspect aangekruist). Bij

zittenblijven spelen zowel de rapportcijfers als het oordeel van de docentenvergadering een rol (bij ongeveer vier op de vijf scholen), maar is de wens van de leerling/ouders maar door ongeveer de helft van de scholen aangekruist.

Voor het stapelen van diploma's gelden duidelijk andere procedures. Het meest aangekruiste aspect is de examencijfers van de leerling (55x aangekruist), wat erop kan duiden dat een diploma van een lager niveau niet op alle scholen zonder meer toegang geeft tot een hoger niveau, of in ieder geval dat de examencijfers van een leerling meespelen in het advies van de school of een leerling het hogere niveau wel aan kan. Andere aspecten zijn de persoonlijke omstandigheden, sociaal-emotionele redenen en medische redenen van de leerlingen (7x). Vier scholen hebben aangegeven dat er interne adviezen (mentor, vakadvies) of externe adviezen worden ingewonnen (psycholoog, expertisecentrum). Eén school geeft aan dat de aansluiting van de vakken een rol speelt. Eén school geeft aan dat de toekomstplannen van leerlingen meespelen (als toelichting wordt gegeven dat leerlingen die naar het hbo willen afgeraden wordt om te stapelen naar vwo na het behalen van een havo diploma).

Gevraagd is of er binnen de scholengemeenschap alternatieve manieren worden gebruikt om te vroege selectie te voorkomen, door extra ondersteuning of extra uitdaging te bieden aan leerlingen (zie Tabel 2.10). Deze vraag is gesteld aan alle typen scholen.

Tabel 2.10 *Alternatieve manieren om te vroege selectie te voorkomen*

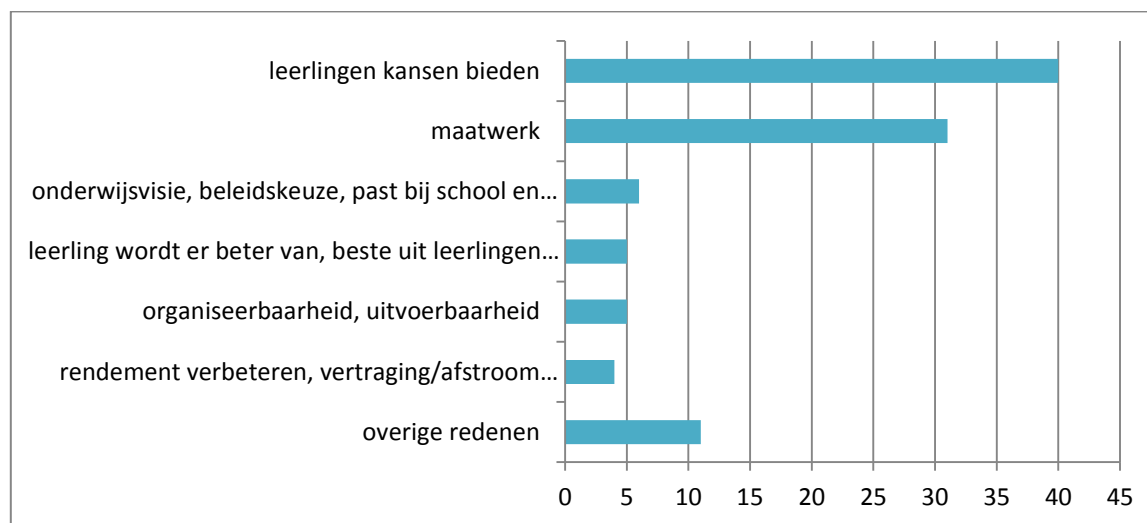
	# keer aangekruist:
Extra ondersteuning of uitdaging binnen de reguliere lessen (differentiatie).	77 (79,4%)
Extra ondersteuning of uitdaging buiten de reguliere lessen.	66 (68,0%)
Innovatieve vormgeving van het onderwijs (bv. door inzet ICT).	56 (57,7%)
Doorlopende leerlijnen onderbouw-bovenbouw.	70 (72,2%)
Het volgen van vakken op een hoger niveau.	47 (48,5%)
Het aanbieden van verkort vwo (in 5 jaar).	14 (14,4%)
Anders, namelijk ...	24 (24,7%)
Er worden geen alternatieve manieren aangeboden.	2 (2,1%)

Vrijwel alle scholengemeenschappen hebben alternatieve manieren geselecteerd. De meest voorkomende alternatieve manieren om te vroege selectie te voorkomen zijn: het bieden van extra ondersteuning of uitdaging binnen of buiten de reguliere lessen en het bieden van doorlopende leerlijnen van de onderbouw naar de bovenbouw. Ruim de helft van de scholen geeft ook aan dat zij innovatieve manieren gebruiken om te vroege selectie te voorkomen, zoals het inzetten van ICT. Op bijna de helft van de scholen is het mogelijk om vakken te volgen op een hoger niveau. In totaal bieden 14 scholengemeenschappen verkort vwo (in vijf jaar) aan naast het reguliere 6-jarige vwo programma.

Bij ‘Anders, namelijk ...’ hebben de scholen soms meerdere antwoorden gegeven. Twaalf scholen hebben extra aanbod voor alle of bepaalde groepen leerlingen (o.a. de mogelijkheid tot het volgen van extra vakken, talentprogramma’s, externe modules volgen op hbo/universiteit). Op vier scholen kunnen leerlingen vervroegd examen doen (in enkele of alle vakken) en op drie scholen kunnen leerlingen tussentijds opstroom (bv. eerst kernvakken op hoger niveau en bij succes definitieve opstroom naar hoger niveau). Daarnaast noemen vijf scholen aanvullende ondersteuningsmaatregelen (bv. studiebegeleiding, bijles, Remind Learning, huiswerkbegeleiding, zomer-/lenteschool, tutorschap door bovenbouwleerlingen). We merken hierbij op dat de genoemde mogelijkheden vermoedelijk op meer scholen worden aangeboden, maar dat niet alle scholen deze hebben genoemd. Eén school, met homogene klassen, maar met veel leerlingen met een meervoudig schooladvies, geeft aan dat het advies van de basisschool wordt overgenomen, maar dat leerlingen in de brugklas na eerst zes weken ‘gewenning’ aan het niveau, na een half en een heel schooljaar alsnog op- of af- kunnen stromen naar het niveau dat het beste bij hen past. Tot slot noemt één school de 2-jarige brugperiode als aanvullende maatregel en benoemt één school dat differentiatie binnen de lessen nog in de kinderschoenen staat (waardoor alternatieve manieren nodig zijn).

“In klas 2 en 3: eerst het volgen van een kernvakcentraject op een hoger niveau en daarna voor alle vakken waarna tot definitieve plaatsing in het hogere niveau wordt besloten.” (Type 5)
“[Het] volgen van extra vakken binnen de tijd voor de reguliere vakken; Remind Learning; tutorschap door bovenbouwleerlingen, huiswerkklas, studievasthoudingslessen, leerlingenbegeleiding, laboratorium electrotechniek en programmeren (coderen).” (Type 2)

De scholen die alternatieve manieren om te vroege selectie te voorkomen hebben aangekruist zijn doorverwezen naar de vraag: “Waarom is hiervoor gekozen?” De vraag is door 85 scholen beantwoord (Figuur 2.12).

Figuur 2.12 Redenen voor keuze alternatieve manieren

Twee redenen springen eruit, namelijk kansen bieden en maatwerk. Bij de helft van de scholen benadrukt dat zij met de eerder genoemde maatregelen leerlingen kansen willen bieden, en bijvoorbeeld talentontwikkeling willen faciliteren, leerlingen willen uitdagen en motiveren en keuzevrijheid willen bieden. Daarnaast noemen veel scholen maatwerk als reden, om zo aan te sluiten bij de ondersteuningsbehoefte, passend/gepersonaliseerd onderwijs te bieden en tegemoet te komen aan de individuele leerling.

“Makkelijker te organiseren dan in de klas. Differentiëren blijft een moeilijk verhaal.” (Type 1)
“Om ieder kind te kans te bieden zichzelf optimaal te ontwikkelen.” (Type 1)
“Leerlingen bedienen op maat. Zowel naar de bovenkant (excellentie) als de onderkant (hulp- en steunlessen).” (Type 2)
“De leerlingen kansen te bieden om 'hun grenzen op te zoeken'.” (Type 4)
“Om onnodige vertraging en afstroom te voorkomen. Niet iedere leerling is immers even goed in alle vakken.” (Type 4)
“Onderwijs uitdagend maken voor alle leerlingen.” (Type 6)

2.5.3 Onderwijs in heterogene klassen

Aan de scholen die heterogene klassen aanbieden (Type 2, 4 en 5) is gevraagd op welk niveau in heterogene klassen onderwijs aangeboden wordt. De antwoordcategorieën waren: op alle niveaus samen (bv. havo/vwo niveau in een havo/vwo klas), op het laagste niveau (bv. havo in een havo/vwo klas) en op het hoogste niveau (bv. vwo in een havo/vwo klas). De resultaten staan in Tabel 2.11. We merken hierbij op dat het mogelijk is dat het feitelijke niveau waarop lesgegeven wordt in de praktijk kan afwijken van het schoolbeleid.

Tabel 2.11 *Onderwijs op welk niveau in heterogene klassen*

Type inrichting:	<i>n</i>	Alle niveaus samen	Het laagste niveau	Het hoogste niveau
Type 2 (dakpan jaar 1)	13	8	1	4
Type 4 (dakpan/breed jaar 1 en 2)	9	5	1	3
Type 5 (parallel homogeen en heterogeen)	44	21	5	18
Totaal	66 ^a	34 (51,5%)	7 (10,6%)	25 (37,9%)

^a Deze vraag is alleen ingevuld door scholen die zelf hebben aangegeven dat zij tot Type 2, 4 of 5 behoren.

Op de meeste scholen is gekozen voor onderwijs op alle niveaus samen (52%) of onderwijs op het hoogste niveau (38%). Enkele scholen geven in heterogene klassen onderwijs op het laagste niveau (11%). Uit de gegeven toelichting komt duidelijk naar voren dat de aanpak van scholen van elkaar verschilt. Op de scholen waar op alle niveaus samen onderwijs wordt gegeven, wordt binnen de lessen waar mogelijk gedifferentieerd (6x genoemd), wordt wel toegewerkt naar het hoogste niveau (3x) of wordt op het gemiddelde of hoogste niveau lesgegeven maar op het laagste niveau getoetst (2x). Vier scholen geven andere redenen aan (bv.

het is het moeilijkste wat van docenten gevraagd worden, de niveauverschillen zijn in jaar 1 nog niet zo groot).

“Er wordt in de klassen en de lessen gestreefd naar gedifferentieerd onderwijs.” (Type 5)

“Ook bij MH klas maar dan wordt op M gestart en op H geëindigd.” (Type 5)

Redenen om op het hoogste niveau onderwijs aan te bieden zijn gericht op het bieden van kansen en het uitdagen van leerlingen (3x genoemd) en op doorstroom naar hoogste niveau (waarvoor leerlingen dezelfde bagage moeten hebben als leerlingen uit homogene klassen; 2x genoemd). Drie scholen noemen dat het onderwijs en de toetsen op het hoogste niveau plaatsvinden, maar dat voor de normering het laagste niveau gehanteerd wordt. Drie scholen noemen andere redenen (wisselt per jaar, de niveaus lopen in jaar 1 nog niet zover uiteen, zo krijgen alle leerlingen de juiste indruk van het/hun niveau).

“Leerlingen worden uitgedaagd op het hoogst haalbare niveau te presteren.” (Type 2)

Twee scholen die op het laagste niveau onderwijs geven in heterogene klassen hebben een toelichting gegeven. De ene school stelt dat leerlingen in principe op het laagste niveau les krijgen. Zij stellen dat als je op het hoogste niveau lesgeeft, dat voor een deel van de leerlingen te moeilijk zal zijn met als risico dat ze afhaken en minder gaan presteren dan ze eigenlijk kunnen. Leerlingen voor wie het laagste niveau onvoldoende uitdaging biedt, krijgen verrijkende opdrachten. De laatstgenoemde oplossing wordt ook (extra werk/uitdaging) wordt ook door de andere school benoemd.

2.5.4 Samenvatting

Vrijwel alle scholen gebruiken alternatieve manieren om mobiliteit te stimuleren en te vroege selectie te voorkomen. De meest voorkomende manieren zijn het bieden van extra ondersteuning of uitdaging binnen de reguliere lessen (79%) of buiten de reguliere lessen (68%), doorlopende leerlijnen van onderbouw naar bovenbouw (72%) en innovatieve vormgeving van het onderwijs (bv. door inzet ICT; 58%). Op 48% van de scholen is het mogelijk om vakken op een hoger niveau te volgen en 14% van de scholen biedt verkort vwo aan (in vijf jaar). Uit de interviews blijkt dat enkele scholen willen gaan experimenteren met het aanbieden van vakken op een lager niveau. Op enkele scholen kan vervroegd examen gedaan worden. Uit de antwoorden blijkt verder dat meerdere scholen een divers aanbod van extra vakken, talentprogramma's en externe modules aanbieden, maar ook aanvullende ondersteuningsmaatregelen (zoals bijles of studieondersteuning). Op de vraag waarom voor deze alternatieve manieren is gekozen kwamen duidelijk twee kernbegrippen naar voren: kansen bieden en maatwerk.

2.6 Betrokken personen

In deze paragraaf wordt de volgende onderzoeksvraag beantwoord:

Vraag 6: *Welke personen zijn betrokken bij de inrichting van de onderbouw op scholen voor voortgezet onderwijs?*

2.6.1 Betrokken personen

Op de vraag welke personen betrokken zijn (geweest) bij de keuze voor de inrichting van de onderbouw zijn gemiddeld drie tot vier betrokken partijen aangekruist (zie Tabel 2.12).

Tabel 2.12 *Betrokken personen*

	# keer aangekruist:
Schoolbestuur	28 (28,9%)
Directieleden	94 (96,8%)
Decaan	20 (20,6%)
Bouwcoördinatoren	55 (56,7%)
Docenten	73 (75,3%)
Medezeggenschapsraden van ouders en leerlingen	70 (72,2%)
Roosteraars	13 (13,4%)
Beleidsmedewerkers van de gemeente	0 (0,0%)
Anders, namelijk ...	11 (11,3%)

De meest genoemde betrokkenen zijn directieleden, docenten, medezeggenschapsraden van ouders en leerlingen en bouwcoördinatoren. Bij ‘Anders’ werden daarnaast nog verschillende andere betrokkenen genoemd: adjunct-directeuren van de afdelingen (1x), het managementteam (1x), mentoren (1x), ouders en leerlingen (1x), teamleiders (3x), leerlingcoördinatoren (1x), toelatingscommissie (1x), zorgcoördinator (1x), leerkrachten basisonderwijs (1x) en docenten van de Topklas voor groep 8 (1x). Tot slot hebben drie scholengemeenschappen aangegeven dat de inrichting van de onderbouw “een van de fundamenteën is waarop de school ooit is opgebouwd” (Type 5 en Type 4) en/of deze inrichting past bij de visie van de school (Type 1).

2.6.2 Samenvatting

De meest genoemde betrokkenen bij de keuze voor de inrichting van de onderbouw zijn directieleden (97%), docenten (75%), medezeggenschapsraden van ouders en leerlingen (72%) en bouwcoördinatoren (57%). In mindere mate geldt dit voor het schoolbestuur (29%), de decaan (21%) en roosteraars (13%).

3 Conclusies en beperkingen van het onderzoek

De antwoorden op de zes onderzoeksvragen staan beschreven aan het eind van elke paragraaf in Hoofdstuk 2. Hier beperken we ons tot een aantal algemene slotconclusies. We sluiten de rapportage af met enkele opmerkingen over de beperkingen van het onderzoek.

3.1 Algemene conclusies

Samenvattend kunnen we stellen dat de huidige inrichting van de onderbouw van scholengemeenschappen sterk varieert en dat ook de beweegredenen en motieven om de onderbouw op een bepaalde manier in te richten uiteenlopen. De keuze om de onderbouw op een bepaalde manier in te richten (met alleen homogene klassen, met alleen heterogene klassen of met een combinatie van beide) wordt gebaseerd op de pedagogisch-didactische visie (de uitgangspunten en de gekozen aanpak) van de scholen, en de daarmee samenhangende ideologie om (een deel van de) leerlingen juist wel of niet heterogeen te groeperen. Kansen bieden aan leerlingen staat voor de scholen centraal, zij het door direct op het best passende niveau onderwijs aan te bieden, of juist door determinatie één of twee jaar uit te stellen. Er bestaan uiteenlopende opvattingen over welk soort inrichting van de onderbouw zou moeten volgen uit dit streven om de beste kansen te bieden. De scholen streven naar dezelfde doelen, maar kiezen voor een verschillende aanpak.

Uit de antwoorden in de vragenlijst kwam ook duidelijk naar voren dat scholen over het algemeen, dus ongeacht het type inrichting van de onderbouw, streven naar maatwerk en het bieden van zo (ontwikkel)kansen aan individuele leerlingen. Uit de telefoongesprekken en extra toelichting die onderbouwcoördinatoren gaven blijkt dat dat soms in de praktijk nog niet zo eenvoudig te organiseren is. Formeel zijn op bijna alle scholen mobiliteitsmogelijkheden gedurende de onderbouw aanwezig. Ook worden onderwijskundige alternatieven aangeboden om te vroege selectie te voorkomen (zoals extra ondersteuning of uitdaging binnen of buiten de reguliere lessen; gebruik van ICT). Heterogene (brug)klassen vragen het nodige van de vaardigheid van leraren om tijdens de lessen te differentiëren. Dat kan dan ook een overweging zijn om al dan niet voor een bepaalde inrichting van brugklassen te kiezen. Diverse scholen zitten middenin een transitiefase en zijn op zoek naar alternatieven of hebben recentelijk veranderingen in de inrichting van de onderbouw ondergaan. Recente ontwikkelingen zoals de toenemende vraag naar tweetalig onderwijs en andere ‘schoolprofielen’ (sportklassen, technasia) en de gewijzigde regelgeving omtrent de basisschooladviezen zetten vo-scholen in beweging.

3.2 Beperkingen van het onderzoek

Door de manier van data verzamelen (middels een brief en een e-mail) en doordat voorafgaand aan het onderzoek niet bekend was welke typen inrichting van de onderbouw in welke mate in Nederland voorkomen, kunnen we niet met zekerheid vaststellen of de participerende scholen representatief zijn voor het totaal aantal scholengemeenschappen dat meerdere niveaus aanbiedt. Sommige typen kunnen enigszins over- of ondervertegenwoordigd zijn. Geen enkele van de responderende scholen bleek alleen in leerjaar 1 met brede heterogene klassen te werken (d.w.z. klassen met meer dan 2 niveaus). Wel zijn de meest voorkomende soorten inrichting goed vertegenwoordigd, dat wil zeggen, scholen met alleen homogene klassen, scholen met alleen heterogene klassen (1- of 2-jarig) en scholen die beide vormen parallel aanbieden. Gestreefd werd naar een respons van 50 scholengemeenschappen, terwijl de uiteindelijke respons op 97 scholengemeenschappen is uitgekomen. Deze 97 scholen geven naar alle waarschijnlijkheid een redelijk compleet beeld van de verschillende beweegredenen en motieven om de onderbouw op een bepaalde manier in te richten. De participerende scholen waren afkomstig uit alle provincies en zowel openbare, Protestants-Christelijke, Rooms-Katholieke en algemeen bijzondere scholen hebben aan het onderzoek meegedaan.

Een kwart van de deelnemende scholen was bereid om een telefonische toelichting te geven op de ingevulde antwoorden. Deze respondenten waren echter moeilijk telefonisch bereikbaar, waardoor het niet mogelijk bleek alle bereidwillige scholen te bereiken binnen de looptijd van het onderzoek. De bereidwillige scholen vielen grotendeels onder Type 5. Om die reden zijn telefonische reacties van dat type scholen oververtegenwoordigd. Van de overige typen zijn slechts 2 à 3 onderbouwcoördinatoren gesproken.³

Dit onderzoek beoogde in beeld te brengen welke motieven en beweegredenen scholen hebben om te kiezen voor homogene of heterogene brugklassen, of een combinatie daarvan. Aangezien categorale scholen één onderwijsniveau aanbieden zijn deze scholen niet benaderd voor het onderzoek. In een vervolgstudie zou het echter interessant zijn de motieven en beweegredenen van categorale scholen om één onderwijsniveau aan te bieden (en dus om met homogene klassen te werken) naast de gevonden resultaten worden gelegd. Zo kan bijvoorbeeld een vergelijking gemaakt worden met scholengemeenschappen die wel meerdere onderwijsniveaus aanbieden, maar eveneens met homogene klassen werken (Type 1). Mogelijk spelen vergelijkbare overwegingen een rol bij de keuze voor de inrichting van de onderbouw.

³ Behalve van Type 3 en Type 6. Geen enkele deelnemende school viel onder Type 3 en geen van de Type 6 scholen had aangegeven dat zij bereid waren om aan een telefonisch interview mee te doen.

In het tweede deelonderzoek (medio 2017) wordt – om een breder en vollediger beeld te krijgen van de inrichting van de onderbouw op de scholen in dit onderzoek – een aantal schoolportretten geschetst van scholengemeenschappen die de onderbouw op verschillende manieren hebben ingericht. Zo beogen we een meer gedetailleerd beeld te krijgen van de verschillende beleidskeuzes en ervaringen van scholen ten aanzien van hun specifieke inrichting van de onderbouw. In deze schoolportretten komt niet alleen de onderbouwcoördinator aan het woord, maar verwerken we tevens de ervaringen van docenten met bijvoorbeeld het lesgeven aan homogene en heterogene klassen. Ook gaat meer aandacht uit naar de achterliggende visie van de school op de gemaakte beleidskeuzes rondom de inrichting van de onderbouw.

Geraadpleegde bronnen

- Dekker, S. (29 februari 2016). Kamerbrief ‘*Stimuleren brede brugklassen in het voortgezet onderwijs*’.
- Dienst Uitvoering Onderwijs. (2016). *Databestand adressen hoofdvestigingen*. Den Haag: Auteur.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2016). *Nadere Offerteaanvraag ten behoeve van Onderzoek naar de motieven en beweegredenen van vo-scholen naar soort brugklas*. Den Haag: auteur.

Bijlage 1A Wervingsprocedure

Allereerst zijn in totaal 466 brieven – gericht aan de onderbouwcoördinator en met de uitnodiging deel te nemen aan de online vragenlijst – verstuurd naar hoofdvestigingen van scholengemeenschappen waar volgens de gegevens van DUO meerdere onderwijsniveaus worden aangeboden. In verband met de spreiding van de zomervakanties heeft deze wervingsactie plaatsgevonden op dinsdag 30 augustus (Noord en Midden) en 2 september (Zuid). De wervingsbrief is opgenomen in bijlage 1B.

Uit het DUO bestand werd duidelijk dat het in ieder geval bij 25 adressen ging om een algemeen postadres van zeer grote schoolgemeenschappen, schoolgroepen en onderwijsgroepen waarvan vanuit ervaringen met wervingen in ander onderzoek met zekerheid kon worden vastgesteld dat er binnen deze organisatiestructuren sprake is (zou moeten zijn) van meerdere maar afzonderlijk (regionaal) opererende hoofdvestigingen/scholengemeenschappen. Deze gegevens zijn daarom gekoppeld aan het DUO bestand met scholen op vestigingsniveau en op basis van provincie en vestigingsplaats zijn voor elk van deze 25 cases twee of drie scholen/scholengemeenschappen geselecteerd die volgens het DUO bestand meerdere onderwijsniveaus (zouden moeten) aanbieden. Dat is gebeurd op basis van brin6 nummer, dat wil zeggen, het brin4 nummer met daaraan gekoppeld een vestigingsnummer (01, 04 etc.). In totaal is, eveneens op 2 september, de uitnodigingsbrief ter attentie van de onderbouwcoördinator gestuurd naar 74 vestigingen. Deze brieven zijn dus in aanvulling gestuurd op de brief naar het postadres van de hoofdvestiging (brin4 is 99YZ, de hoofdvestiging is dan 99YZ00, de nevenvestiging dan bijvoorbeeld 99YZ01).

Als tweede wervingsactie is het verzoek om deelname per e-mail (in iets gewijzigde vorm, zie bijlage 1C) gestuurd naar contactpersonen op de vo-scholen die in 2011 en/of 2014 aan het COOL⁵⁻¹⁸ cohortonderzoek hebben deelgenomen en vanwege dat onderzoek opgenomen zijn in een mailinglijst voor nieuwsbrieven en onderzoeksresultaten. In eerste instantie leverde de koppeling de brin6 gegevens van de COOL⁵⁻¹⁸ scholen aan het DUO bestand met alle vestingen een totaal op van 204 unieke COOL⁵⁻¹⁸ scholen die meerdere onderwijsniveaus aanbieden. De contactpersonen op al deze vestingen zijn op 31 augustus (Noord en Midden) en 5 september (Zuid) per e-mail benaderd met het verzoek de uitnodiging (incl. link en toelichting) door te sturen naar de onderbouwcoördinator van de school. In 39 gevallen kwam dit e-mail verzoek weer ‘onbestelbaar’ retour hetgeen erop kan wijzen dat de contactpersoon niet meer werkzaam is voor betreffende school, of dat de emailsystemen (het URL gedeelte) van de scholen zijn gewijzigd. Daar waar beschikbaar is in 8 gevallen het bericht doorgestuurd naar een 2e contactpersoon op de school of het algemene e-mailadres van de school.

Uiteindelijk kon worden vastgesteld dat het verzoek 173 COOL⁵⁻¹⁸ scholen op digitale wijze heeft bereikt.

Er is sprake van enige overlap tussen de postbenadering en de e-mailbenadering. De benaderde hoofdvestigingen zijn soms identiek aan de scholen die in het verleden aan COOL deelnamen. Daarnaast kan de brief aan de hoofdvestigingen (brin4) zijn doorgestuurd aan één of meerdere nevenvestigingen (brin6) die ook met de tweede poststrategie zijn benaderd, en hiervan kan weer een (klein) deel aan COOL hebben deelgenomen.

Tabel 1A geeft een overzicht van de aantallen benaderde en bereikte scholen en contactpersonen via de verschillende wervingsacties.

Tabel 1A *Benaderde en bereikte scholen en contactpersonen*

Werving	Benaderd:	Retour/ onbestelbaar:	Bereikt:
Brieven naar hoofdvestigingen vo-scholengemeenschappen	466	4	462
Brieven naar overige vestigingen (zie eerdere toelichting)	74	2	70
E-mail verzoek naar COOL ⁵⁻¹⁸ contactpersonen	204	31	173

Bijlage 1B Wervingsbrief

Geachte heer/mevrouw,

In opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voeren wij, onderzoekers van het GION Onderwijs/Onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen, een kortdurend onderzoek uit naar de verschillende manieren waarop scholen voor voortgezet onderwijs de onderbouw hebben ingericht. Het onderzoek richt zich op scholengemeenschappen die meerdere onderwijsniveaus aanbieden. Het doel van het onderzoek is inzicht krijgen in de verschillende manieren waarop scholen hun onderbouw hebben ingericht (bijvoorbeeld of met homogene of heterogene brugklassen gewerkt wordt) en welke overwegingen bij deze beslissing een rol hebben gespeeld. Op basis van deze informatie krijgen we een beter beeld van de verschillende redenen waarom sommige scholen met homogene en andere scholen met heterogene klassen werken in de onderbouw.

Wij willen u vragen of de onderbouwcoördinator van uw scholengemeenschap (of iemand anders die goed op de hoogte is van – het schoolbeleid over – de inrichting van de onderbouw) een korte online vragenlijst zou willen invullen. Het invullen van de vragenlijst kost ongeveer 15 minuten. Indien u bereid bent mee te doen, wilt u de vragenlijst dan uiterlijk maandag **19 september** (laten) invullen? Alvast hartelijk dank voor uw medewerking.

Via deze link kunt u de vragenlijst starten: <http://tinyurl.com/inrichtingonderbouw>

De vragenlijst is geheel anoniem en de antwoorden worden niet gekoppeld aan uw naam of de naam van de school. De verstrekte gegevens worden vertrouwelijk behandeld en worden beveiligd opgeslagen op het onderzoeksinstituut. De resultaten worden verwerkt in een digitaal rapport. Aan het eind van de vragenlijst kunt u uw e-mailadres invullen om na afloop van het onderzoek het digitale rapport toegestuurd te krijgen, zodat u ook kunt lezen wat andere scholen hebben ingevuld.

Tot slot: in het voorjaar van 2017 wordt een vervolgonderzoek uitgevoerd bij 10 scholengemeenschappen voor vmbo, havo en vwo, waarin schoolportretten worden uitgewerkt. Van elk van die 10 scholen schetsen we hoe de onderbouw precies is ingericht, waarom bepaalde keuzes zijn gemaakt (wel/geen brede klassen bv.) en wat de ervaringen hiermee zijn. Wilt u t.z.t. meer informatie ontvangen over dit vervolgonderzoek, dan kunt u ons dat laten weten aan het einde van de vragenlijst.

Mocht u vragen hebben over het onderzoek of de digitale vragenlijst dan kunt u contact opnemen via één van de hieronder genoemde e-mailadressen.

Met vriendelijke groeten,

Hanke Korpershoek (h.korpershoek@rug.nl)

Harm Naayer (h.m.naayer@rug.nl)

Toelichting op de doelgroep voor dit onderzoek

De uitnodiging voor dit onderzoek is alleen gestuurd naar scholengemeenschappen waar meerdere onderwijsniveaus worden aangeboden. Met de term scholengemeenschap bedoelen we een scholengemeenschap inclusief alle nevenvestigingen. Met de term onderbouw bedoelen we hier de eerste twee (bij vmbo/vbo/mavo) of drie (bij havo/vwo) leerjaren in het voortgezet onderwijs.

Bijlage 1C Wervings e-mail

Geachte heer/mevrouw,

U bent in het verleden contactpersoon geweest voor één of meerdere afnames van het COOL⁵⁻¹⁸ onderzoek op uw school. Met de verzamelde data uit dat onderzoek zijn in de afgelopen jaren verschillende studies uitgevoerd, waarover u hebt kunnen lezen op (onder andere) de COOL⁵⁻¹⁸ website. Afgelopen twee jaar zijn daarnaast twee studies uitgevoerd naar de overgang tussen po en vo (de rapporten hierover verschijnen binnenkort). Uit deze onderzoeken blijkt dat de overgang niet voor alle (groepen) leerlingen soepel verloopt en dat het succes van de overgang mede afhankelijk is van de inrichting van de onderbouw. Deze inrichting lijkt verder medebepalend voor de verdere schoolloopbaan van de leerling.

Over de beweegredenen van scholen om de onderbouw op een bepaalde manier in te richten is echter weinig bekend. Daarom voeren de COOL onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen, in opdracht van het Ministerie van OCW, momenteel een inventarisatie uit naar de verschillende manieren waarop scholen de onderbouw hebben ingericht. Het onderzoek richt zich op scholengemeenschappen die meerdere onderwijsniveaus aanbieden. Het doel van het onderzoek is inzicht krijgen in welke mate scholen werken met homogene of heterogene brugklassen (dakpanklassen, combinatieklassen) en welke overwegingen bij deze beslissing een rol hebben gespeeld. De inventarisatie gaat via een korte online vragenlijst.

Om een goed beeld te krijgen van de overwegingen om de onderbouw op een bepaalde manier in te richten, is het belangrijk dat we van voldoende scholen weten wat hun overwegingen zijn geweest, en niet alleen te kijken naar de daadwerkelijke inrichting van de onderbouw (bv. of met dakpanklassen wordt gewerkt). Wij willen u daarom vragen of deze e-mail zou willen doorsturen naar de onderbouwcoördinator van uw school (of iemand anders die goed op de hoogte is van – het schoolbeleid over – de inrichting van de onderbouw), zodat onze vraag bij de juiste persoon terechtkomt.

Het invullen van de vragenlijst kost ongeveer 15 minuten, en deelnemen kan tot en met **19 september**. Via deze link kan de vragenlijst worden gestart: <http://tinyurl.com/inrichtingonderbouw>

De vragenlijst is geheel anoniem en de antwoorden worden vertrouwelijk behandeld en kunnen niet gekoppeld worden aan de invuller of (de naam van) de school, of eerder via COOL verzamelde gegevens. De resultaten worden verwerkt in een digitaal rapport. Aan het eind van de vragenlijst kan een e-mailadres worden ingevuld om na afloop van het onderzoek het digitale rapport toegestuurd te krijgen, zodat u ook kunt lezen wat de overwegingen van andere scholen zijn geweest.

We danken u alvast voor het doorsturen van dit bericht.

Hieronder staan nog enkele toelichtingen op het onderzoek. Mocht u overige vragen hebben over het onderzoek of de digitale vragenlijst dan kunt u contact opnemen via één van de hieronder genoemde e-mailadressen.

Met vriendelijke groeten, COOL onderzoekers:
Harm Naayer (h.m.naayer@rug.nl)
Hanke Korpershoek (h.korpershoek@rug.nl)

Doelgroep voor dit onderzoek

De uitnodiging voor dit onderzoek is alleen gestuurd naar scholengemeenschappen waar (naar ons weten) meerdere onderwijsniveaus worden aangeboden (zowel per brief als per e-mail). Met de term scholengemeenschap bedoelen we een scholengemeenschap inclusief alle nevenvestigingen. Met de term onderbouw bedoelen we hier de eerste twee (bij vmbo/vbo/mavo) of drie (bij havo/vwo) leerjaren in het voortgezet onderwijs.

Vervolgonderzoek

In het voorjaar van 2017 wordt een vervolgonderzoek uitgevoerd bij 10 scholengemeenschappen voor vmbo, havo en vwo, waarin schoolportretten worden uitgewerkt. Van elk van die 10 scholen schetsen we hoe de onderbouw precies is ingericht, waarom bepaalde keuzes zijn gemaakt (wel/geen brede klassen bv.) en wat de ervaringen hiermee zijn. Wilt u t.z.t. meer informatie ontvangen over dit vervolgonderzoek, dan kunt u ons dat laten weten aan het einde van de vragenlijst.

Bijlage 2 Kenmerken van participerende scholen

Om inzicht te krijgen in het type scholengemeenschappen dat aan het onderzoek heeft meegedaan, is gevraagd naar de provincie waarin de scholengemeenschap staat (Tabel 2A) en de denominatie van de scholengemeenschap (Tabel 2B).

Tabel 2A *Provincie*

	Respons:	Benaderd:
Groningen	1 (1,0%)	14 (3,0%)
Friesland	8 (8,2%)	22 (4,7%)
Drenthe	4 (4,1%)	9 (1,9%)
Flevoland	2 (2,1%)	11 (2,4%)
Overijssel	4 (4,1%)	27 (5,8%)
Gelderland	17 (17,5%)	57 (12,2%)
Utrecht	9 (9,3%)	40 (8,6%)
Noord-Holland	14 (14,4%)	73 (15,7%)
Zuid-Holland	15 (15,5%)	99 (21,2%)
Zeeland	2 (2,1%)	11 (2,4%)
Noord-Brabant	17 (17,5%)	71 (15,2%)
Limburg	4 (4,1%)	31 (6,7%)
Totaal	97	466

De meeste scholengemeenschappen die deelnamen aan het onderzoek zijn gevestigd in de provincies Gelderland, Noord-Brabant, Zuid-Holland en Noord-Holland, net als in de landelijke gegevens. Uit elke provincie heeft in ieder geval één scholengemeenschap de vragenlijst ingevuld.

Tabel 2B *Denominatie*

	Respons:	Benaderd:
Openbaar	30 (30,9%)	129 (27,7%)
Protestants-Christelijk	21 (21,6%)	81 (17,4%)
Rooms-Katholiek	25 (25,8%)	116 (24,9%)
Algemeen bijzonder	10 (10,3%)	52 (11,2%)
Overig/combinaties	11 (11,3%)	88 (18,9%)
Totaal	97	466

De vragenlijst is ingevuld door zowel openbare, Protestants-Christelijke, Rooms-Katholieke als algemeen bijzondere scholengemeenschappen. Drie scholengemeenschappen hebben twee of meer denominaties aangegeven. Bij de categorie ‘overig’ is 4x Interconfessioneel ingevuld,

1x Evangelisch en 2x (open) Oecumenisch ('bijzonder neutraal'). De percentages van responderende en benaderde scholen komen redelijk overeen (verschil < 5%).

Bijlage 3 Beweegredenen per type scholen

In de tabellen geven we een gedetailleerd overzicht van de beweegredenen van de scholengemeenschappen die de onderbouw op verschillende manieren hebben ingericht, uitgesplitst naar type inrichting. Dit zijn de beweegredenen die door minimaal 25% van de scholen van dat type zijn aangekruist. We presenteren de resultaten van Type 1 (Tabel 3A), 2 (Tabel 3B), 4 (Tabel 3C) en 5 (Tabel 3D). Dit zijn de typen waarvan minimaal tien scholengemeenschappen ingevulde vragenlijsten beschikbaar zijn.

Tabel 3A *Belangrijkste beweegredenen Type 1 (homogeen)*

Type 1 (n = 19)	# keer aangekruist:
Keuze gemaakt door ideologie/opvatting van de school om leerlingen van verschillende niveaus juist wel of juist niet bij elkaar in de klas te plaatsen.	7 (36,8%)
Keuze passend bij de pedagogisch-didactische visie van de school.	15 (78,9%)
Deze werkwijze is het beste hanteerbaar voor docenten.	9 (47,4%)
Minimum en/of maximum aantal leerlingen per klas.	6 (31,6%)
Afspraken met basisscholen in de regio (bv. omtrent schooladviezen en plaatsing in bepaalde typen brugklassen).	6 (31,6%)

Tabel 3B *Belangrijkste beweegredenen Type 2 (dakpan jaar 1)*

Type 2 (n = 14)	# keer aangekruist:
Keuze gemaakt door ideologie/opvatting van de school om leerlingen van verschillende niveaus juist wel of juist niet bij elkaar in de klas te plaatsen.	8 (57,1%)
Keuze passend bij de pedagogisch-didactische visie van de school.	11 (78,6%)
Afspraken met basisscholen in de regio (bv. omtrent schooladviezen en plaatsing in bepaalde typen brugklassen).	6 (42,9%)

Tabel 3C *Belangrijkste beweegredenen Type 4 (dakpan/breed jaar 1 en 2)*

Type 4 (n = 9)	# keer aangekruist:
Keuze gemaakt door ideologie/opvatting van de school om leerlingen van verschillende niveaus juist wel of juist niet bij elkaar in de klas te plaatsen.	7 (77,8%)
Keuze passend bij de pedagogisch-didactische visie van de school.	9 (100,0%)
Minimum en/of maximum aantal aan te bieden brugklassen.	3 (33,3%)
Minimum en/of maximum aantal leerlingen per klas.	3 (33,3%)

Tabel 3D *Belangrijkste beweegredenen Type 5 (parallel homogeen en heterogeen)*

Type 5 (<i>n</i> = 50)	# keer aangekruist:
Keuze gemaakt door ideologie/opvatting van de school om leerlingen van verschillende niveaus juist wel of juist niet bij elkaar in de klas te plaatsen.	18 (36,0%)
Keuze passend bij de pedagogisch-didactische visie van de school.	40 (80,0%)
Minimum en/of maximum aantal aan te bieden brugklassen.	15 (30,0%)
Minimum en/of maximum aantal leerlingen per klas.	23 (46,0%)
Expliciete wens van ouders.	15 (30,0%)
Afspraken met basisscholen in de regio (bv. omtrent schooladviezen en plaatsing in bepaalde typen brugklassen).	22 (44,0%)

Bijlage 4 Vragenlijst

Welkom bij de vragenlijst over de inrichting van de onderbouw. We hopen dat u de vragenlijst zo volledig mogelijk wilt invullen. Mocht u een vraag niet kunnen/willen beantwoorden dan kunt u doorklikken naar de volgende vraag (alleen de eerste twee vragen zijn verplicht). Alvast hartelijk dank voor uw medewerking. Klik door naar de volgende pagina om de vragenlijst te starten.

Met de term scholengemeenschap bedoelen we uw scholengemeenschap inclusief alle nevenvestigingen. Met de term onderbouw bedoelen we hier de eerste twee (bij vmbo/vbo/mavo) of drie (bij havo/vwo) leerjaren in het voortgezet onderwijs. Welke onderwijsniveaus worden op uw scholengemeenschap (inclusief nevenvestigingen) aangeboden? (MBO en Praktijkonderwijs buiten beschouwing gelaten) (meerdere antwoorden mogelijk) Wordt op uw scholengemeenschap niet meer dan 1 onderwijsniveau aangeboden dan hoeft u deze vragenlijst niet verder in te vullen.

- ☐ vbo
- ☐ mavo
- ☐ havo
- ☐ vwo
- ☐ vmbo-bbl
- ☐ vmbo-kbl
- ☐ vmbl-gl/tl

Voor welk type inrichting van de onderbouw is gekozen op uw scholengemeenschap?

- ☐ homogene klassen in alle leerjaren (bv. havo)
- ☐ dakpanbrugklassen (combinatieklas met 2 niveaus, bv. havo/vwo) alleen in leerjaar 1
- ☐ brede heterogene brugklassen (combinatieklas met meer dan 2 niveaus, bv. vmbo-tl/havo/vwo) alleen in leerjaar 1
- ☐ heterogene klassen (dakpan- en/of breed) in leerjaren 1 en 2 (en eventueel in leerjaar 3)
- ☐ een combinatie van homogene en heterogene klassen (dakpan- en/of breed) die naast elkaar worden aangeboden (bv. zowel een vwo als een havo/vwo klas in hetzelfde leerjaar)
- ☐ anders, namelijk ... _____

Waarom is gekozen voor homogene klassen (en niet voor heterogene klassen)?

Waarom is gekozen voor heterogene brugklassen (en niet voor homogene brugklassen)?

Waarom is gekozen voor een combinatie van homogene en heterogene klassen (en niet voor enkel homogene of enkel heterogene klassen)?

Welke overwegingen hebben bij de inrichting van de onderbouw een rol gespeeld? We vragen achtereenvolgens naar onderwijsinhoudelijke overwegingen, organisatorisch/financiële overwegingen, overwegingen ingegeven door externe factoren, en overige overwegingen. (meerdere antwoorden mogelijk; indien deze overwegingen geen rol hebben gespeeld kunt u doorklikken naar de volgende pagina) Onderwijsinhoudelijke overwegingen:

- ☐ keuze gemaakt door ideologie/opvatting van de school om leerlingen van verschillende niveaus juist wel of juist niet bij elkaar in de klas te plaatsen
- ☐ keuze passend bij de pedagogisch-didactische visie van de school
- ☐ deze werkwijze is het beste hanteerbaar voor docenten
- ☐ keuze gemaakt op basis van bepaalde onderzoeksbevindingen (zoals betere kansen voor leerlingen uit lagere sociaaleconomische milieus)
- ☐ andere onderwijsinhoudelijke overwegingen, namelijk ... _____

(meerdere antwoorden mogelijk; indien deze overwegingen geen rol hebben gespeeld kunt u doorklikken naar de volgende pagina) Organisatorische en financiële overwegingen:

- ☐ minimum en/of maximum aantal aan te bieden brugklassen
- ☐ minimum en/of maximum aantal leerlingen per klas
- ☐ aantal beschikbare docenten
- ☐ roostermogelijkheden/-beperkingen
- ☐ financiële prikkels
- ☐ andere organisatorische en/of financiële overwegingen, namelijk ... _____

(meerdere antwoorden mogelijk; indien deze overwegingen geen rol hebben gespeeld kunt u doorklikken naar de volgende pagina) Overwegingen ingegeven door externe factoren:

- ☐ afspraken met basisscholen in de regio (bv. omtrent schooladviezen en plaatsing in bepaalde typen brugklassen)
- ☐ afspraken met andere scholen voor voortgezet onderwijs in de regio
- ☐ de aanwezigheid of afwezigheid van een categorale school in de omgeving
- ☐ gevolg van teruglopende of toenemende leerlingaantallen
- ☐ gevolg van veranderende leerlingpopulatie
- ☐ expliciete wens van ouders
- ☐ kwaliteitsoordeel Inspectie van het Onderwijs
- ☐ stimulering behoud heterogene klassen door de Overheid
- ☐ andere overwegingen ingegeven door externe factoren, namelijk ... _____

Zijn er overige overwegingen die een rol hebben gespeeld bij de inrichting van de onderbouw?

- ☐ nee
- ☐ ja, namelijk ... _____

Wordt de inrichting van de onderbouw per schooljaar bepaald, afhankelijk van de leerling instroom (wat betreft hun schooladviezen), of staat van tevoren vast welk soort klassen (homogeen of heterogeen) wordt aangeboden? Met andere woorden, is sprake van een vaststaande of flexibele inrichting van de onderbouw per schooljaar?

- ☐ vaststaand
- ☐ flexibel

Welke overwegingen hebben een rol gespeeld bij de keuze om juist één jaar of juist meerdere jaren heterogene klassen aan te bieden?

Op welk niveau wordt in heterogene klassen onderwijs aangeboden? Op de volgende pagina kunt u een korte toelichting geven.

- ☐ op alle niveaus samen (bv. havo/vwo niveau in een havo/vwo klas)
- ☐ op het laagste niveau (bv. havo in een havo/vwo klas)
- ☐ op het hoogste niveau (bv. vwo in een havo/vwo klas)

Eventuele toelichting:

Zijn jullie tevreden over de huidige inrichting van de onderbouw?

- ☐ ja, omdat ... _____
- ☐ nee, omdat ... _____

Zijn ouders tevreden over de huidige inrichting van de onderbouw?

- ☐ ja, omdat ... _____
- ☐ nee, omdat ... _____

Is eerder ervaring opgedaan met een andere inrichting van de onderbouw?

- ☐ ja, namelijk met ... _____
- ☐ nee

Waarom is uiteindelijk gekozen voor een andere inrichting van de onderbouw?

Zijn er belemmeringen om de onderbouw anders in te richten?

- ☐ we ondervinden geen belemmeringen en/of zijn tevreden met de huidige inrichting van de onderbouw
- ☐ ja, namelijk ... _____

Heeft de gewijzigde berekening van het onderbouwendement door de Inspectie van het Onderwijs geleid tot aanpassingen in de inrichting van de onderbouw en de plaatsing van leerlingen in leerjaar 1? Waarom wel/niet? Toelichting: Het onderbouwendement wordt sinds juni 2016 bepaald aan de hand van twee indicatoren: (1) onderwijspositie in leerjaar 3 ten opzichte van het advies van de basisschool en (2) zittenblijven in de eerste twee leerjaren. Indien leerlingen met meervoudige adviezen (bv. havo/vwo) in het hoogst geadviseerde niveau geplaatst worden en alsnog afstromen, dan geldt dit voor de rendementsberekeningen niet als afstroom.

- ☐ ja, omdat ... _____
- ☐ nee, omdat ... _____

Zijn er bepaalde factoren in de wet- en regelgeving die positief hebben bijgedragen aan de opzet van de huidige inrichting van de onderbouw?

Worden naar uw weten bepaalde soorten inrichting van de onderbouw gestimuleerd, bv. door de overheid in wet- en regelgeving om bepaalde soorten inrichting van de onderbouw eenvoudiger/voordeliger te maken? En zo ja, op welke wijze gebeurt dit?

- ☐ ja, namelijk ... _____
- ☐ nee

Welke overgangsnormen worden op uw scholengemeenschap gehanteerd voor overgaan naar het volgende leerjaar in de onderbouw? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ er worden in de onderbouw geen overgangsnormen gehanteerd (alle leerlingen gaan door naar het volgende leerjaar)
- ☐ er worden eisen gesteld aan de rapportcijfers van de leerlingen
- ☐ het oordeel van de docentenvergadering over de leerling moet positief zijn (in ieder geval bij 'bespreekgevallen')
- ☐ de overgangsnormen verschillen per leerjaar
- ☐ andere overgangsnormen, namelijk ... _____

Waarin zijn de overgangsnormen en/of afspraken hierover vastgelegd? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ de schoolgids
- ☐ de website
- ☐ anders, namelijk ... _____

Leerlingen die boven verwachting presteren kunnen opstroom naar een hoger niveau en/of diploma's stapelen. Leerlingen die beneden verwachting presteren kunnen afstroom naar een lager niveau en/of een jaar blijven zitten. Welke aspecten spelen bij deze beslissingen een rol? Kruis het vakje aan in de betreffende kolom als het aspect een rol speelt bij deze beslissingen.

	Opstroom	Stapelen diploma's	Afstroom	Zittenblijven
de rapportcijfers van de leerling				
de examencijfers van de leerling (alleen voor stapelen diploma's)				
het oordeel van de docentenvergadering				
de wens van de leerling/ouders				
andere aspecten, namelijk ...				

Zijn er binnen uw scholengemeenschap alternatieve manieren waarop te vroege selectie voorkomen wordt door extra ondersteuning of extra uitdaging te bieden aan leerlingen? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ extra ondersteuning of uitdaging binnen de reguliere lessen (differentiatie)
- ☐ extra ondersteuning of uitdaging buiten de reguliere lessen
- ☐ innovatieve vormgeving van het onderwijs (bv. door inzet ICT)
- ☐ doorlopende leerlijnen onderbouw-bovenbouw
- ☐ het volgen van vakken op een hoger niveau
- ☐ het aanbieden van verkort vwo (in 5 jaar)
- ☐ anders, namelijk: ... _____
- ☐ er worden geen alternatieve manieren aangeboden

Waarom is hiervoor gekozen?

Welke personen zijn betrokken (geweest) bij de keuze voor de inrichting van de onderbouw? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ schoolbestuur
- ☐ directieleden
- ☐ decaan
- ☐ bouwcoördinatoren
- ☐ docenten
- ☐ medezeggenschapsraden van ouders en leerlingen
- ☐ roosteraars
- ☐ beleidsmedewerkers van de gemeente
- ☐ anders, namelijk ... _____

Tot slot volgen enkele algemene vragen over uw scholengemeenschap (inclusief nevenvestigingen).

In welke provincie staat uw scholengemeenschap?

- ☐ Groningen
- ☐ Friesland
- ☐ Drenthe
- ☐ Flevoland
- ☐ Overijssel
- ☐ Gelderland
- ☐ Utrecht
- ☐ Noord-Holland
- ☐ Zuid-Holland
- ☐ Zeeland
- ☐ Noord-Brabant
- ☐ Limburg

Wat is de denominatie van uw scholengemeenschap?

- ☐ Openbaar
- ☐ Protestants-Christelijk
- ☐ Rooms-Katholiek
- ☐ Algemeen bijzonder
- ☐ Overig, namelijk ... _____

Hoeveel leerlingen zitten er doorgaans in een klas in de onderbouw op uw scholengemeenschap? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ <20
- ☐ 20-25
- ☐ 25-30
- ☐ >30

Hoeveel leerlingen zitten momenteel in leerjaar 1, 2 en 3 op uw scholengemeenschap? (alle niveaus bij elkaar opgeteld)

	Leerjaar 1	Leerjaar 2	Leerjaar 3
Aantal leerlingen			
Aantal klassen			

Hoeveel leerlingen zitten er in totaal op uw scholengemeenschap? (onderbouw en bovenbouw bij elkaar opgeteld)

Heeft uw scholengemeenschap meerdere locaties? (al dan niet in dezelfde plaats)

- ☐ ja
- ☐ nee

Heeft u nog vragen of opmerkingen over de vragenlijst dan kunt u die hieronder kwijt.

De gegevens uit de vragenlijsten worden verwerkt in een digitaal rapport.

- ☐ Ik ontvang graag na afloop van het onderzoek het digitale rapport.
- ☐ Ik ontvang graag vrijblijvend meer informatie over het vervolgonderzoek waarin schoolportretten worden gemaakt van scholengemeenschappen voor vmbo, havo en vwo.
- ☐ Mijn emailadres hiervoor is: ... _____

Een aantal scholen zullen we bellen voor een korte toelichting (+/- 15 minuten) op bepaalde onderdelen uit de vragenlijst en eventuele toekomstplannen omtrent de inrichting van de onderbouw. Indien u hiertoe bereid bent, wilt u dan hieronder uw naam en telefoonnummer invullen waarop u bereikbaar bent? (of uw e-mailadres zodat we per mail een telefonische afspraak kunnen maken). Deze gegevens worden uiteraard enkel gebruikt voor het onderhavige onderzoek.

- ☐ U mag mij telefonisch benaderen voor een korte toelichting op de vragenlijst.
- ☐ Mijn telefoonnummer hiervoor is: ... _____
- ☐ Mijn emailadres hiervoor is: ... _____

